

XXXI. DNI FILATELIE SLOVENSKA

RECOMMANDÉ

POPRAĐ 2014

XXXI. Dni filatelie Slovenska

Poprad 2014

Zborník článkov

Usporiadateľ XXXI. Dní filatelie Slovenska

Zväz slovenských filatelistov

Organizátor a spoluorganizátori:

Klub filatelistov 54-17 Poprad
Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR
Slovenská pošta, a.s. Banská Bystrica
Tatranská galéria Poprad

Organizačný výbor XXXI. Dní filatelie Slovenska

predseda:

Rastislav Ovšonka

podpredseda:

Ing. Ján Marton

tajomník:

Ing. Jaroslav Lacko

členovia:

Eduard Jelačič

Róbert Janiček

Ján Denk

konzultant:

JUDr. Otto Gáťa

Program XXXI. Dní filatelie Slovenska

20. september 2014, Tatranská galéria, Hviezdoslavova 12, Poprad

- 9:00 Otvorenie príležitostnej poštovej priehradky
- 10:00 Otvorenie XXXI. Dní filatelie Slovenska
- 10:05 Vyhlásenie výsledkov Ankety o najkrajšiu poštovú známku za rok 2013

Prednášková časť XXXI. DFS

- 10:35 Tatranské poštové známky, Ing. Jarmila Brichtová
- 11:00 Výplátňná známka „Poprad“ 23 Sk, č. 370, Ing. Miroslav Gerec
- 11:25 Začiatky vydávania pohľadníc s námetom Vysokých Tatier, Ing. Zdeněk Baliga
- 11:50 Prvá svetová vojna v Európe, jej dôsledky a odraz na známkach, Ing. Ján Rušin
- 12:15 Dopad spoločensko – politických zmien v rokoch 1918 až 1920 na vývoj poštovníctva na území Spiša, František Divok
- 12:40 Aktuálne trendy v tematickej filatelii – moderný tematický exponát, RNDr. Vojtech Jankovič

13:05 – 15:00 obedňajšia prestávka

Sprievodný program XXXI. DFS

- 15:00 Štátny archív v Levoči, pobočka Poprad-Spišská Sobota
- 16:00 Kostol sv. Juraja, Poprad-Spišská Sobota

21. september 2014, Stredná odborná škola, Okružná 25, Poprad

- 7:00 – 12:00 Podtatranská zberateľská burza

Vážení návštěvníci Dní filatelie Slovenska.

Čas sa nezastavil a po jubilejných XXX. Dní filatelie Slovenska v Bytči sa stretávame na ďalších v meste pod majestátnymi Vysokými Tatrami. Popradskí filatelisti sa ujali usporiadať toto každoročné podujatie ZSF dôstojne a so zanietením. Verím, tak ako usporiadali pred pár rokmi filatelistickú výstavu, že aj toto filatelistické podujatie zostane nadhlo v pamäti všetkých účastníkov.

Teším sa na stretnutie s filatelistami a zberateľmi poštových známok, ktorí svojim príspevkom prispievajú k zdarnému priebehu filatelistického a spoločenského podujatia. Verím, že aj toto filatelistické podujatie zaujme návštevníkov a prispeje k rozvoju organizovanej filatelie na Slovensku.

Ďakujem organizátorom XXXI. Dní filatelie Slovenska Klubu filatelistov a Tatranskej galérii v Poprade za usporiadanie filatelistickej akcie, Ministerstvu dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR a Slovenskej pošte, a. s. za podporu a sponzorom za prejavenu dôveru.

Miroslav Ňaršík
predseda ZSF

Vážení filatelisti a filatelistky,

srdečne Vás zdravím pri príležitosti konania tridsiateho prvého ročníka Dní filatelie Slovenska - odborného filatelistického podujatia s kultúrno-spoločenským poslaním. Už počas troch desaťročí filatelisti usporiadaním tohto podujatia vytvárajú nielen priestor na vlastnú komunikáciu na odborné témy, ale súčasne prinášajú verejnosti do rôznych miest našej vlasti informácie o svete poštových známok, o filatelii, jej poslaní a význame.

Mimoriadna vďaka patrí popradským filatelistom za prevzatie symbolického štafetového kolíka od bytčianskych filatelistov a usporiadanie prvého ročníka štvrtého desaťročia tradičného filatelistického podujatia, ktorého základnou myšlienkou už pri jeho zrode bolo spájanie ľudí a vytváranie podmienok na spoluprácu a výmenu skúseností. Popradskí a celkovo tatranskí filatelisti sú známi nielen svojim nadšením pre filateliu, ale aj vysokou kvalitou podujatí, ktoré v blízkej či vzdialenejšej minulosti usporiadali. Či to už boli filatelistické výstavy alebo inaugurácie poštových známok jednoznačne možno konštatovať, že filatelistické podujatia v tatranskom regióne mali vždy vlastnú neopakovateľnú osobitnú pritažlivosť. Svedčí o tom aj moja osobná už temer dvadsaťročná skúsenosť z účasti na viacerých filatelistických podujatiach konaných v tatranskom regióne. Vynikajúca spolupráca filatelistov s miestnymi pracovníkmi Slovenskej pošty, a.s., ako aj samosprávnymi orgánmi bola vždy zárukou podujatia na vysokej odbornej a kultúrnej úrovni.

Vopred vyjadrujem všetkým zainteresovaným poďakovanie za prípravu XXXI. ročníka Dní filatelie Slovenska a prajem miestnym filatelistom, aby sa im podarilo pretaviť vynikajúce skúsenosti z doterajších podujatí, ako aj predchádzajúcich ročníkov Dní filatelie Slovenska, a prekvapiť účastníkov zaujímavým programom, na ktorý sa bude dlho spomínať. Bohatá história tatranského regiónu ako aj história jeho poštovníctva, či pestrosť filatelistického materiálu s tatranskou tematikou, na to dávajú dobré predpoklady. Vyjadrujem presvedčenie, že atmosféra, ktorú sa usporiadateľom podarí vytvoriť, určite prinesie mnoho nových podnetov a myšlienok ako ďalej rozvíjať filateliu na Slovensku alebo akými témami obohatiť v budúcich rokoch našu známkovú tvorbu.

Prajem všetkým účastníkom podujatia, aby strávili v Poprade krásne dni, naplnené nielen radosťou z filatelie, ale aj získavaním nových vedomostí v priateľskom prostredí umocnenom zážitkom z krásy našich veľhôr.

Ing. Jarmila Brichtová,
riaditeľka odboru poštových služieb
Ministerstvo dopravy, výstavby
a regionálneho rozvoja SR

Vážení filatelisti, milí priatelia,

približne pred rokom nás oslovilo vedenie Zväzu slovenských filatelistov, či by sme sa nepodujali zorganizovať v Poprade 31. ročník Dní filatelie Slovenska. Na začiatku bolo najskôr váhanie, neskôr sme povedali, že sa do zorganizovania podujatia, ktoré má za sebou už 30 rokov existencie pustíme. V našom prípade sme vstúpili do neprebádaných vôd. Dni filatelie Slovenska sa uskutočnia len druhýkrát na východnom Slovensku. Prvý, a až doteraz jediný raz, sa na východnom Slovensku konali Dni v roku 2003 v Košiciach, čo už je tiež dosť dávno.

Dni filatelie Slovenska v Poprade budú tohto roku prvýkrát spojené aj s vyhlásením Ankety o najkrajšiu známku Slovenska, ktorú pripravuje Zväz slovenských filatelistov v spolupráci so Slovenskou poštou. Keďže sme v Poprade len pred dvoma rokmi organizovali súťažnú filatelistickú výstavu, Dni filatelie Slovenska sme sa rozhodli postaviť hlavne na prednáškach. Pri výbere tém prednášok, ktoré autori predstavia, ako aj v príspevkoch v tomto zborníku sme sa snažili obsiahnuť široké spektrum našej spoločnej záľuby s dôrazom na Poprad a región, v ktorom sa Dni filatelie Slovenska konajú. Verím, že Vás našou ponukou zaujmeme a z Popradu budete odchádzať obohatení nielen o nové poznatky, ale aj príjemné zážitky.

Organizácia akéhokoľvek podujatia, vrátane Dní filatelie Slovenska, si vyžaduje čas i peniaze, preto chcem poďakovať členom organizačného výboru a všetkým, ktorí akýmkoľvek spôsobom prispeli, aby sa toto podujatie mohlo uskutočniť. Osobitne chcem poďakovať riaditeľke Tatranskej galérie Anne Ondrušekovej, ktorá nám umožnila zorganizovať nielen toto podujatie, ale aj výstavu Popradfila v zaujímavých priestoroch galérie. Za cenné rady a podporu ďakujem aj zakladateľovi Dní filatelie Slovenska JUDr. Ottovi Gátovi.

Prajem Vám príjemné chvíle strávené v Poprade.

Rastislav Ovšonka

predseda Organizačného výboru
Dní filatelie Slovenska 2014

Tridsať a jeden ročník

Bola doba, keď 30 rokov znamenal priemerný vek človeka. Dnes 30 rokov bude pomaly tretina veku. Zmenili sa časy, pomery, podmienky pre život a pre životodarnú silu tvoriť. Je viac možností, viac iniciatív.

Slovenská organizovaná filatelia eviduje 30 ročníkov Dní filatelie Slovenska. Tie majú za sebou roky detstva i mladosti, v ktorých sa nedávala nádej na prežitie, preto ich vedenie ZSF ani nepodporovalo. Dni sa stali akýmsi emigrantom iba pre stredoslovenský región, kde aj vznikli. Ujali sa. Neboli to síce perleťové gombíčky, ktoré by robili lesk filatelii, ale zato boli kostené, pevné pre tých, ktorí ich realizovali a zúčastňovali sa ich. Dni sa držali a vydržali bez ponížovania iných či sebaponíženia. Organizačné výbory dávali každému ročníku novú hodnotu, privraveli sa osobitosťou. Už to bola nádej pre každoročné pokračovanie. Prejavovala sa potreba komunikatívnosti vrstovníkov, ktorí rokmi starli a prichádzali pospomínať. Popočúvať, čo nové, poučiť sa a poučiť. Bolo to a je to samozrejme ľudské.

V roku 1995 sa XII. ročník Dní filatelie konal v Bytči pri príležitosti stého výročia organizovanej filatelie na Slovensku. Vtedajší predseda ZSF JUDr. Jozef Olah sa ako vôbec prvý predstaviteľ Zväzu slovenských filatelistov vyslovil, že Dni filatelie nepatria len stredoslovenskému kraju, patria celému Slovensku. XII. ročník sa po prvý raz zaevidoval ako Dni filatelie Slovenska. Už sa Dni nespochybňovali iba ako experiment. Každoročne sa hodnotili vo filatelickej tlači a nie v zápornom videní. Naopak. Mnohé aktivity po roku 1989 v ZSF zanikli (semináre, prednášky, Dni poštovej histórie, kluboví spravodajcovia, atď.) a s ich zánikom Zväz mal zostať sedieť na vlastnom konári nečinnosti či lahostajnosti a navrávať si ako je nám len dobre. Dva, tri exponáty nás reprezentovali v zahraničí, to bolo akože to podstatné a ospevované a doma? Raz do roka jedna výstava. Všetko. Ibaže Dni filatelie zostali, nikdy neodišli. Každoročne sa opakovali novým a ďalším ročníkom. Preto je potrebné poďakovať tým organizačným výborom, tým postilionom, ktoré niesli a nesú štafetu Dní filatelie Slovenska ďalším adresátom – organizátorom Dní filatelie Slovenska. Ich činnosť zostáva trvalým odtlačkom aktivity pre Zväz, viditeľnou identitou, ktorou sa každoročne zaplňa priestor slovenskej organizovanej filatelie. Za tridsať rokov sa toto nielen filatelistické, ale aj kultúrno-spoločenské podujatie sfercovalo so štátnymi, krajskými, regionálnymi, kultúrnymi inštitúciami, občianskymi združeniami, skrátka, zakotvilo. Možno sú Dni filatelie Slovenska, čo do aktivity ostrovom, ale rozhodne nie klubom vzdialeným.

Ďakujem filatelistom z Popradu, ktorí realizovaním XXXI. Dní filatelie Slovenska nakrojili štvrtú desiatku. Je to prejav spájania histórie so súčasnosťou, snaha, aby pevnina Dní filatelie Slovenska nepadla nečinnosťou na kolená či do priepasti nezájmu. Ďakujem vedeniu ZSF a jeho predsedovi.

JUDr. Otto Gáľa
zakladateľ DFS

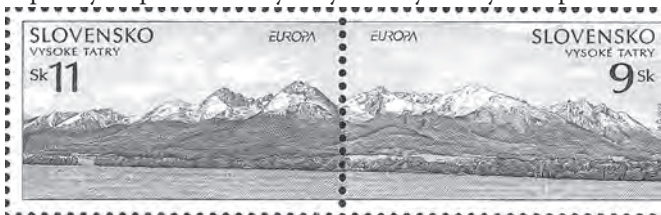

Tatranské poštové známky

Prírodné krásy Tatier, ich masívne štíty, malebné doliny, vodstvo ako aj ich fauna a flóra, doplnené o historický, kultúrny a spoločenský význam tatranského regiónu, sú vzácnym prameňom, ktorý prináša nielen osvieženie a oddych, ale sú aj bohatým zdrojom umeleckej inšpirácie. Toto bohatstvo poskytuje nespočetné príležitosti ako poštovými známkami formou miniatúr ukázať svetu nádheru veľkej časti slovenskej prírody a prostredia ľudí, ktorí v ňom žijú. Ide o jednu z nosných, najkrajších a najpríťažlivejších tém, ktorá je v slovenskej známkovej tvorbe vyjadrená nielen v dielach znázorňujúcich nádheru a majestátnosť našich veľhôr a ich prírodné krásy, ale aj ako symbol Slovenska predstavujúci národnú, kultúrnu, historickú a spoločenskú identitu.

Podnetom na napísanie tohto článku boli blížiace sa Dni filatelie Slovenka. Štafetu v prvom ročníku štvrtej dekády filatelistického kultúrno-spoločenského podujatia prevzali po filatelistoch z Bytče filatelisti z Popradu. Popri mnohých iných zaujímavých témach, ktoré usporiadatelia pripravili v meste pod Tatrami na filatelistické podujatie, nemohla chýbať ani téma tatranských motívov na poštových známkach. Potešila som sa, keď mi ponúkli o nej napísať. Kto by sa nepotešil? Súčasne som si však uvedomila, že z úcty k téme si nedovoliť snažiť sa o jej naplnenie v tomto príspevku vyčerpávajúcim spôsobom. Svoj pohľad na tému som vymedzila časovým obdobím od roku 1993 do súčasnosti so zameraním sa na poštové známky a niektoré s nimi súvisiace filatelistické produkty, a to bez držania sa časovej následnosti jednotlivých emisných plánov. Mojou snahou je priblížiť čitateľom vybrané obdobie ako jeden z vkladov do širšieho príbehu o tatranských motívoch v známkovej tvorbe tak, ako tému vnímam a vidím ja.

Svoj vzťah k našim veľhorám vyjadrili vo svojich dielach mnohí umelci, spisovatelia, básnici, hudobní skladatelia, ale aj výtvarníci. Slovenská známková tvorba sa hrdí dielami viacerých spomedzi nich, ktorí spolu so stvárnovanou témou vniesli do svojich diel súčasne kvalitu vzťahu k téme, svoj obdiv a úctu. Jedným z nich je akademický maliar, doc. Martin Činovský ArtD, narodený pod Tatrami, v Levoči. Jeho vyznanie Vysokým Tatram sa zaskvelo v dvoch ročníkoch emisného radu EUROPA. Je autorom emisie Tatranský národný park, ktorú tvoria dve poštové známky vydané 5. 5. 1999, na ktorých je zachytená panoráma Vysokých Tatier. Znamky boli vytlačené päťfarebnou oceľotlačou z plochých platní. Dômyselným a vyváženým usporiadaním textov nechal majster

známkových miniatúr na dvoch známkach – spojke panoramaticky vyniknúť tatranskej krajine, a to pohľadom na tatranské končiare, pásma kosodreviny

a lesov, podtatranskú krajinu, a to všetko pod belasou oblohou s bielymi oblakmi. Obe známky boli vytlačené na spoločnom tlačovom liste v štyroch dvojiciach nad sebou s priestorom uprostred pre mapu územia Tatranského národného parku. Obálka prvého dňa bola vydaná s ilustráciou ľadopádu v Bielovodskej doline a príležitostnou pečiatkou

s motívom hlavy kamzíka a domicilom Tatranská Lomnica. Rytinu FDC podľa líniovej rozkresby Martina Činovského vytvoril jeho žiak, akademický maliar Arnold Feke. K známkam bola vydaná tiež analogická pohľadnica a nálepny list v grafickej úprave od Marty Činovskej.

O dva roky neskôr v emisnom rade EUROPA predstavil Martin Činovský na poštovej známke vodstvo tatranskej prírody pod názvom Studenovodský vodopád. Znáмка bola vydaná 5. 5. 2001. Ako v prípade dvoch predchádzajúcich tatranských známok, dômyselnou kompozíciou nechal na známke vyniknúť úchvatnej kráse prírody v podobe búrlivej sily vôd vodopádov, spútanej balvanmi koryta horského potoka. Vďaka skĺbeniu jemnociu autora, osobitnej schopnosti miniaturizovať a jeho hudobnému nadaniu, pri pohľade na známku, či ilustráciu FDC a jej príležitostnú pečiatku (domicil Starý Smokovec), akoby bolo počuť znieť šumenie spenených prúdov krištáľovo čistých, ľadovo studených, víriacich sa tatranských vôd. Znáмка bola vytlačená technikou viacfarebnej ocelotlače na tlačovom liste po 10 kusov. Ilustráciu FDC vyryl Arnold Feke. K emisii bola vydaná aj analogická pohľadnica. Znáмка majstra Činovského svojou spontánnou, divokou nádherou prírody pozýva turistov na vysokohorskú prechádzku, počas ktorej sa môžu neďaleko od Rainerovej chaty osviežiť kvapkami vystrekujúcej a vetrom rozvíevanej vody alebo chvíľu posedieť a relaxovať na balvanoch obmývaných vírmi vysokohorského potoka počúvajúc koncert prírodného orchestra. Aké je to krásne si určite pamätajú tí, ktorí zažili inauguráciu tejto poštovej známky priamo na mieste pri šumiacej vode potoka alebo hukote Studenovodských vodopádov.

Martin Činovský nezostal Vysokým Tatram nič dlžný ani pri tvorbe ďalších dvoch poštových známok z emisného radu Kráasy našej vlasti na tému Tatranské motívy vydaných 20. 9. 2013. Z nezmerného bohatstva tatranských motívov predstavil na prvej známke Malú Studenú dolinu v zimnom snehovom šate stlačenú ostrými štítmí a na druhej Chatu pri Zelenom plese s legendami opradenou Jastrabou vežou, vypínajúcou sa kolmo nad dolinou, s Čiernym štítom v pozadí. Obe známky autor majstrovsky rytecky prepísal. Známkami boli vydané na tlačových listoch po 50 kusoch známok. Ich realizácia však už nesie vplyv použitia rotačnej ocelotlače v kombinácii s hĺbkotlačou. K obojm známkam boli vydané obálky prvého dňa, ktoré Martin Činovský starostlivo skĺbil do tematických celkov so známkami. Na prvej je ilustrácia Litvorovej doliny a príležitostná pečiatka s motívom štylizovaných tatranských štítov. Na druhej obálke je použitý motív tatranskej chaty Plesnivec a na jej príležitostnej pečiatke je načrtnutá Rainerova chata. Obe pečiatky majú domicil Vysoké Tatry. Autorom rytín k ilustráciám FDC je akademický maliar Rudolf Cigánik. K známkam boli vydané aj nálepny listy, ktorých autorom je Rastislav Ovšonka. Tému Malej Studenej doliny na nálepnom liste dopĺňa pohľad na Téryho chatu. Druhý nálepny list znázorňuje Chatu pri Zelenom plese. Veľmi zaujímavá je príležitostná poštová pečiatka k inaugurácii oboch poštových známok s domicilom Tatranská Lomnica. Obrazový motív pečiatky tvorí zaujímavá kompozícia poštových známok v tvare skupiny štítov. Obe emisie vytvárajú súrodý celok, ktorý nielen predstavuje krásu tatranskej prírody, ale aj pozýva tieto turistami obľúbené miesta

navštíviť.

Ďalším z tvorcov slovenských poštových známok, ktorý svoj obdiv k Vysokým Tatram preniesol do návrhov výtvarného a námetového riešenia troch známok, pečiatok a ilustrácií na obálky prvého dňa vydania, je akademický maliar Karol Felix. Jeho poštové známky, vydané 25. 9. 1996, Popradské pleso, Skalnaté pleso a Štrbské pleso z emisného radu Krásky našej vlasti sú ukázkovým príkladom krásnych známkových miniatúr. Všetky tri známky spája vysoký stupeň miniaturizácie, príjemná farebnosť, dômyselné využitie plochy známky na poskytnutie informácie o základnej téme doplnenej dekoráciou v podobe erbu Popradského plesa, plesnivca v prípade Skalnatého plesa alebo snehovej vločky na známke Štrbské pleso. Každý kúšтик plochy známok bol veľmi starostlivo majstrovsky premyslený tak, aby čo najlepšie niesol informáciu o nenapodobiteľnom pôvabe zobrazovaných prírodných krás. I najmenšia drobnosť je o téme a niet na nej prázdnych bielych miest. Znamky boli vytlačené rotačnou ocelotlačou v kombinácii s hĺbkotlačou. Veľkorysejší prístup k farebnosti pri tlači umožnil pri týchto tatranských témach krásny efekt. Autormi ryteckého prepisu výtvarného riešenia známok a ilustrácií na FDC sú traja slovenskí rytci. Popradské pleso prepísal do rytiny podľa líniovej rozkresby Martina Činovského František Horniak. Horniakova rytina ilustrácie na FDC zobrazujúca Symbolický cintorín v limbovom háji neďaleko Popradského plesa získala cenu ministra dopravy, pôšt a telekomunikácií za najlepšiu rytinu roka 1996. Emisiu dopĺňa pečiatka FDC s domicilom Starý Smokovec s motívom horolezca na skalnom útese. Rytinu tej slovenskej poštovej známky, Skalnatého plesa vytvoril Martin Činovský spolu s prepisom ilustrácie na FDC, kde je zobrazená Jastrabia veža s tónmi rubínovej farby, evokujúcej prastarú legendu spojenú s týmto miestom, citlivo dotvorená horcokvetmi. Pečiatka FDC s domicilom Tatranská Lomnica nesie náčrt observatória na Skalnatom plese. Tretiu známku venovanú Štrbskému plesu rytecky prepísal Rudolf Cigánik podľa líniovej rozkresby Martina Činovského. Ilustrácia FDC v prepise Rudolfa Cigánika nesie informáciu o kvetene Vysokých Tatier v podobe kvitnúcej skalnej ruže v zelenej farebnosti na skalnom útese. Pečiatka FDC prezentuje lyžiara v razantnom zjazdovom držaní tela. K sérii poštových známok bol vydaný spoločný nálepny list s ilustráciou Jastrabej veže podľa grafickej úpravy Marty Činovej, ktorým bola pripomenutá prvá stovka slovenských poštových známok vydaných od roku 1993.

Všetky uvedené známky s tatranskými témami sú príkladom až temer do dokonalosti sklbeného výtvarného riešenia poštových známok a súvisiacich filatelistických produktov. Sú trvalou ozdobou slovenskej známkovej tvorby a názorným vzorovým príkladom pre tvorcov známok, ako sa má pri príprave vyjadrenia témy emisie postupovať, ako sklbiť jednotlivé informácie do harmonického celku, aby vznikol výsledný efekt – jednoducho krásna známka.

Popri už spomenutých tatranských poštových známkach, na ktorých je zobrazená nádhera veľhôr, treba ešte spomenúť poštové známky natlačené na poštových lístkoch. Prvý poštový lístok, vydaný 1. 2. 1993 nesie poštovú známku s Kriváňom podľa výtvarného návrhu akademického maliara Karola Ondreičku. Ďalší poštový lístok s tatranským

motívom vydaný 15. 8. 1997 má na poštovej známke kresbu Kriváňa v kompozícii s motívom zadnej strany obálky. Autorom výtvarného návrhu poštovej známky je Karol Felix. Kriváňom, ako jedným z najtypickejších symbolov nielen Vysokých Tatier ale aj Slovenska, sa inšpirovali tvorcovia poštových známok aj s cieľom dotvoriť ideový celok emisie. Spomeniem napríklad motív Kriváňa použitý akademickým maliarom Jozefom Balážom v ryteckom prepise Rudolfa Cigánika na ilustrácii FDC k poštovej známke Návšteva pápeža Jána Pavla II. vydanej 29. 5. 1995. Nádherne je stvárnený motív Kriváňa aj na pečiatke FDC k poštovej známke vydanej 1. 1. 2008 pri príležitosti 15. výročia vzniku Slovenskej republiky od akademického maliara Petra Augustoviča. Majestátnosť Kriváňa predstavuje slovenskú krajinu, zakomponovanú akademickým maliarom Mariánom Čapkom do veľmi pôsobivej ilustrácie na FDC k prvej slovenskej poštovej známke tretieho tisícročia vydanej 1. 1. 2001 – Historické hodiny v emisnom rade Klenotnica múzeí. Podľa textu Mgr. Antonie Paulinyovej vydaného k tejto emisii „Na FDC sú symboly plynutia času: Slnko, Mesiac, hviezdna obloha a voda. Búrkové oblaky symbolizujú dramatické udalosti končiaceho sa tisícročia, Slnko, dúha a kvety zasa začiatok nového. Spolu so slovenskou krajinou ich autor zakomponoval do stredu hodinového ciferníka - symbolu kolobehu času.“ Pri pohľade na majstrovské dielo aké možno vytvoriť len z vrúcneho a čistého srdca naplneného láskou k domovine sa až vynára myšlienka a túžba mať tento štít spolu s masívom okolitého horstva v jeho plnej prírodnej kráse na poštovej známke v reprezentatívnej podobe.

Majestátnosť tatranskej prírody sa zaskvela na poštovom lístku aj po tretí krát, a to 30. 9. 2002 pri príležitosti Medzinárodného roka hôr. Poštová známka podľa výtvarného návrhu Martina Činovského je venovaná lesom Vysokých Tatier s dominantou Slavkovského štítu.

S tatranskou témou súvisí aj viacero ďalších poštových známok venovaných témam vysokohorskej fauny. K najpríznačnejším symbolom našich veľhôr nepochybne patrí kamzík. Poštová známka Kamzík vrchovský tatranský bola vydaná 16. 7. 1996 ako jedna z troch poštových známok v emisnom rade Ochrana prírody podľa výtvarných návrhov akademického maliara Vladimíra Machaja, líniovej rozkresby Martina Činovského a rytiny Františka Horniaka. Poštová známka bola vytlačená rotačnou ocelotlačou v kombinácii s hĺbkotlačou na tlačových listoch po 50 kusov. Tatranská fauna našla svoje miesto v emisnom rade Ochrana prírody aj v roku 1994, ktorý bol venovaný dravým vtákom podľa výtvarných návrhov akademického maliara Jána Šveca v ryteckom prepise Rudolfa Cigánika. Poštové známky z tejto série, Orol skalný, Sokol sťahovavý a Výr skalný, vydané 4. 7. 1994, patria taktiež k našim najkrajším poštovým známkam. Bola k nim vydaná spoločná FDC, na ktorej pokračuje príbeh o živote rodiny dravého vtáka.

Orol skalný sa ako symbol v našej známkovej tvorbe však dostal námetovo k slovu ešte viac krát, a to v prenesenom význame ako doplnenie výtvarného riešenia niektorých emisií venovaných najmä významným osobnostiam. V tejto súvislosti chcem spomenúť ilustrácie na FDC k poštovým známkam Ján Levoslav Bella (20. 5. 1993), Ľudovít Štúr (20. 4. 1995) alebo Svetozár Hurban Vajanský (16. 1. 1997) od akademického maliara Jozefa Baláža, ktorý mal k téme Tatier osobitne vrúcny vzťah. Svedčia o tom aj poštové známky, ktoré vytvoril počas jeho pôsobenia v česko-slovenskej známkovej tvorbe. Námet tatranského orla používal vo svojich dielach na vyjadrenie sily osobnosti a jej

rozletu, akoby do známkovej tvorby chcel preniesť verše básnika Sama Chalupku „Zleteli orly z Tatry, tiahnu na podolia...“.

Téma tatranskej fauny sa v našej známkovej tvorbe objavuje ako hlavný alebo doplnujúci motív viacerokrát. Spomenúť treba najmä diela akademického maliara, doc. Igora Bencu, ArtD, ktoré vytvoril v emisnom rade Ochrana prírody – Dravá zver v ryteckom prepise Františka Horniaka.

Do detailov prepracované „portréty“ zvierat na poštových známkach Medveď hnedý, Vlk Obyčajný a Rys ostrovid (10. 7. 2001), vytlačené ocelotlačou z plochej platne v kombinácii

s ofsetom, na hárčeku s doplnujúcim motívom, tematicky dotvárajú aj ilustrácie na ich FDC a jednotlivé pečiatky FDC približujúce život dravých zvierat v prírode.

Vzácnosť a nádheru tatranskej kveteny, ktorá umocňuje pôsobivú krásu veľhôr, nám pripomenuli aj poštové známky vydané v rámci Roka ochrany európskej prírody. Z troch poštových známk vydaných 28. 2. 1995, podľa výtvarných návrhov akademickkej maliarky Kamily Štanclovej, je poštová známka Horcokvet Cluisov, v ryteckom prepise Františka Horniaka spolu s ilustráciou a pečiatkou na spoločnom FDC s poštovou známkou Poniklec slovenský, pôvabným príkladom bohatej tatranskej flóry.

Tatranskú kvetenu preniesla Kamila Štanclová do slovenskej známkovej tvorby aj v rámci emisného radu Ochrana prírody, a to spracovaním témy Národný park Nízke Tatry (12. 10. 2012). Predstavila tému na hárčeku s dvoma poštovými známkami a dvoma kupónmi, na ktorých sú zobrazené chránené rastliny Skalienka ležatá a Lomikameň pozmenený. Ďalšie ilustrácie na ploche hárčeka sú venované faune regiónu doplnenej o ďalšiu chránenú rastlinu - Črievičník papučkovitý. Podľa líniovej rozkresby Martina Činovského vyhotovil rytinu emisie František Horniak. Poštová známka Skalienka ležatá získala cenu ministra dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja v kategórii Najkrajšia známka roka 2012 a celý hárček získal cenu ministra v ďalších dvoch kategóriách – Najlepší výtvarný návrh a Najlepšia rytina. V medzinárodnej súťaži najkrajších známk sveta o Grand Prix WIPA Viedeň sa hárček umiestnil na 4. mieste. Výtvarné riešenia ilustrácií na FDC rytecky prepísal Rudolf Cigánik. K oboj poštovým známkam boli vydané analogické pohľadnice.

Keďže k tatranským motívom patria aj niektoré športové disciplíny, osobitne zimné, radíme k tatranským známkam aj tie, ktoré boli venované športovým podujatiam konaným v tatranskom regióne. Ako prvú spomeniem poštovú známku s dvoma postrannými kupónmi vydanú 12. 1. 1999 podľa výtvarného návrhu akademického maliara Ivana Schurmannu v ryteckom prepise Bohumila Šneidera, 19. svetová zimná univerziáda a 4. EYOD – Európske olympijské hry mládeže. Motívom poštovej známky je snowboarding a na kupónoch sú zobrazené logá oboch športových podujatí. Ilustrácia

FDC predstavuje rýchlokorčuľovanie. Iným príkladom športového podujatia na poštovej známke s tatranskou témou je poštová známka Majstrovstvá sveta v biatlone - Osrblie '97 vydaná 31. 1. 1997. Jej autorkou je akademická maliarka Júlia Buková. Výtvarné riešenie známky tvorené skupinou pretekárov dopĺňa ilustrácia na FDC s pretekárkou na pozadí nízkotatranskej krajiny znázornenej siluetami Ďumbiera a Chopku. Výtvarné diela tejto emisie prepísal do rytiny ako v predchádzajúcom prípade Bohumil Šneider. Pečiatka FDC má domicil Hronec.

Medzi tatranské poštové známky treba samozrejme zaradiť aj výplatnú poštovú známku Poprad, vydanú 17. 2. 2006. Marián Čapka dokázal nenapodobiteľne majstrovským spôsobom miniaturizovať pohľad na časť námestia s Kostolom sv. Egídia z 13. storočia a vedľa neho samostatne stojacu renesančnú zvonicu z roku 1658 spolu s koloritom mesta. Súčasťou známky je mestský erb umiestnený v strede hore, na ktorom sa nachádza motív 3 tatranských štítov na modrom pozadí a 2 červené skrížené šipy (symbol patróna mesta). Je až neuveriteľné ako majstrovsky dokázal autor vytvoriť toto miniatúrne dielo! Znamka bola vytlačená viacfarebným ofsetom a bola vydaná na tlačových listoch po 100 kusov. Na rozdiel od ostatných už spomenutých známok, ktoré boli vytlačené v PTC Praha, a.s., v Českej republike, poštová známka Poprad bola vytlačená v tlačiarni WSP – CARTOR vo Francúzsku. Iným príkladom poštovej známky s väzbou na Poprad je poštová známka natlačená na celinovej obálke s dátumom vydania 18. 5. 2012 (T1 50), ktorá je venovaná 100. výročiu Popradskej parnej elektrárne. Autorom výtvarného návrhu poštovej známky je Adrian Ferda.

Rovnako nemožno opomenúť ani poštovú známku Tatranský omnibus, ktorá bola vydaná 30. 6. 2004 v emisnom rade Technické pamiatky podľa výtvarného návrhu akademického maliara Lubomíra Gumana. Znamka bola vytlačená ofsetom v tlačiarni Walsall Security Printers Ltd., vo Veľkej Británii na upravených tlačových listoch s 8 známkami, uprostred s potlačeným medzihárčím. Ilustrácia na FDC vytlačená ofsetom predstavuje štylizovanú kresbu dobového tatranského omnibusu a je doplnená pečiatkou s domicilom Starý Smokovec. Na skvele pripravenú inauguráciu tejto známky nielen mne, ale aj iným zostanú navždy spomienky na katastrofálnu veternú smršť, ktorej zničujúce dôsledky nadhlo poznačili Vysoké Tatry.

K téme Tatier určite patrí aj poetka Maša Haľamová, ktorá v Tatrách strávila kus svojho života. Poštovú známku vydanú 17. 4. 2008 s jej portrétom navrhla Mgr. art. Katarína Slaninková. Inaugurácia poštovej známky venovanej stému výročiu narodenia poetky bola jednou z najkrajších inaugurácií poštových známok a Tatranci ňou prejavili poetke a jej dielu svoju veľkú úctu a vďačnosť.

Napokon zostáva azda to najvzácnejšie z tatranských mimoprirodných krás. Ide o poštovú známku, ktorej námetom je dielo z krídlového Oltára Panny Márie v Kostole sv. Juraja v Spišskej Sobote, ktorý patrí k prvým kompletne zachovaným neskorogotickým oltárom na Slovensku a je datovaný do rokov 1460 – 1470. Na poštovej známke z emisného radu Umenie

je zobrazené dielo z uvedeného oltára od Majstra Jána: Zvestovanie Panne Márii. Známková bola vydaná 28. 11. 2003 v päťfarebnom ryteckom prepise Františka Horniaka. Ilustrácia na FDC so zobrazením sv. Gabriela s posolstvom a náčrt krídlového oltára na pečiatke FDC vhodne dopĺňajú emisiu, ktorá nielen potešila filatelistov a najmä členov filatelistického Spoločenstva Sv. Gabriel, ale aj pripomína blízkosť obrovského kultúrneho dedičstva Spiša.

O tatranských motívoch a ich stvárnení v známkovej tvorbe by sa ešte dalo písať veľa. Keď čo len spomeniem emisiu „Nad Tatrou sa blýska...“ od profesora Vincenta Hložníka v ryteckom prepise Martina Činovského, vydanú 1. 9. 1994, a krásnu ilustráciu venovanú príbehu o vzniku slovenskej hymny pri presune slovenských študentov z Prešporku popod Tatry. V tatranskom motíve našiel inšpiráciu aj Peter Augustovič pri tvorbe emisie 150 rokov Slovenských pohľadov (30. 5. 1996) v ryteckom prepise Miloša Ondráčka. Tatranské štíty nájdeme tiež na ilustrácii FDC k emisii 150 rokov od uzákonenia slovenčiny od Igora Bencu v ryteckom prepise Fera Horniaka, kde nesú brúsený jagajúci sa diamant – našu materinskú reč (22. 6. 1993). Igor Benca siahol po téme tatranských končiarov i pri téme kupónu k poštovej známke Film Jánošík (15. 5. 1996). Napokon ešte jedna z najpôvabnejších ilustrácií aké máme v známkovej tvorbe. Tú som si nechala na záver. Vydaná bola na kupóne k poštovej známke Deň poštovej známky – Albín Brunovský 18. 12. 1999 podľa líniovej rozkresby Martina Činovského a ryteckom prepise Rudolfa Cigánika. Táto úžasná ilustrácia od profesora Albína Brunovského použitá najskôr na FDC k československej poštovej známke Matica slovenská zobrazuje rozkvitnutý krík divej šípovej ruže na pozadí tatranskej krajiny. Najst' spôsob ako ešte krajšie a mocnejšie symbolicky vyjadriť poslanie tejto národnej inštitúcie už azda ani nie je možné.

Viem, že napísať by sa dalo ešte mnohé. To nechám na iné príležitosti, resp. pre iných. Srdečne ďakujem popradským filatelistom za príležitosť napísať o tatranských poštových známkach do katalógu 31. ročníka Dní filatelie Slovenska a súčasne im prajem úspešný priebeh podujatia a veľa krásnych tatranských známkov v budúcich rokoch.

Ing. Jarmila Brichtová
riaditeľka odboru poštových služieb
Ministerstvo dopravy, výstavby
a regionálneho rozvoja SR

Výplatná známka „Poprad“ 23 Sk, č. 370

Výplatná známka „Poprad“ 23 Sk č. 370 bola vydaná 17. februára 2006 pri príležitosti 750. výročia prvej písomnej zmienky o meste Poprad. Návrh známky (obr.1), na ktorej je časť námestia s kostolom sv. Egídia z 13. storočia, renesančná zvonica z roku 1658 a mestský erb vypracoval Marián Čapka. Obálka prvého dňa nebola vydaná.

Hodnota 23 Sk bola stanovená predovšetkým pre vyplácanie doporučených listových zásielok 2. triedy do 50 g vo vnútroštátnom styku (do 31.12.2006), ako jednoznámková frankatúra sa dala táto známka použiť aj pre listové zásielky 1. triedy do 20 g zasielané do ostatných štátov Európy okrem susedných štátov.

Známku „Poprad“ ofsetovou technológiou v priehradkových listoch po 100 známkových polí (ZP) vytlačila francúzska tlačiareň WSP - CARTOR. Ochrannými prvkami sú mikropísmo (opakujúci sa nápis „SLOVENSKÁ POŠTA 2006“ pod dolným rámečkom), tlač luminiscenčnou farbou a ceninový papier bez optických prísad.

Na okrajoch priehradkového listu (PL) sa nachádzajú tlačové značky „1A“, farebné krúžky (tzv. semafory), logo Slovenskej pošty a logo tlačiarne. Tlačové značky „1A“ a semafory sú vytlačené v priamych farbách. Značky „1A“ sú umiestnené vľavo od ZP 1 a 11 a ZP 81 a 91, semafory vpravo od ZP 10 a 20 a ZP 90 a 100. Pod ZP 92 je logo Slovenskej pošty v čiernej farbe (obr. 2) a pod ZP 99 je farebné logo tlačiarne (obr. 3).

Zaujímavé informácie poskytujú archívne materiály, uložené v Poštovom múzeu v Banskej Bystrici. Pre štúdium sú k dispozícii 3 sady filmov a samotné tlačové dosky (obr. 4). Na tlačovej forme sú dva PL vedľa seba s medzerou na šírku jednej známky. Každá sada obsahuje 5 pozitívnych filmov, z ktorých boli fotograficky pripravené ofsetové tlačové dosky a 5 dosiek pre jednotlivé priame farby: Cyan, Magenta, Jaune, Noir a RedLitho. Na okrajoch sú rôzne pomocné tlačiarenské značky a textové informácie o názve emisie, formáte zúbkovania („Perforation 24x27,47“), formáte papiera („Papier 450x575“), dátume výroby. Na prvej sade je dátum 11.01.2006, na druhej sade je tento dátum ručne prepísaný dátumom 28.08.2006, na tretej sade je údaj „Reimpression 02.03.2007“. To znamená, že známka bola dvakrát dotlačovaná.

Z celkového nákladu známky (pre katalóg Slovenská pošta uviedla 3 milióny kusov) bolo po skončení platnosti známok korunovej meny skartovaných 229 710 kusov.

Štúdium chýb obrazu známky doteraz nie je ukončené. V základnej tlači boli identifikované dve výraznejšie doskové chyby, ktoré sú na tlačovej doske (nie na filme): DCH ZP 2/22 - červený bod v stene budovy pri ľavom dolnom okne (obr. 5), DCH ZP 2/65 - zvislá modrá čiarka v pravom dolnom rohu známky (obr. 6).

Páni Karol Závodský z Rajca, Anton Szaló z Trnavy a Gerold Tannenberger z Nitry na použitých známkach našli viaceré chýb, z ktorých sa podarilo identifikovať na známkovom materiáli tri menej výrazné doskové chyby:

DCH ZP ?/71 - čierna vlnovka na pravom okraji vpravo hore od letopočtu (obr. 7),

DCH ZP ?/6 - červená vlnovka na pravom okraji vpravo hore od letopočtu,

DCH ZP ?/65 - červený bod na pravom okraji pri skratke meny „Sk“.

Zatiaľ neidentifikované sú tieto chyby:

- červený krúžok tesne vpravo od veže kostola (obr. 8),
- zvislá červená čiara v ľavej časti cimburia zvonice (obr. 9),
- červený bod pod písmenom „R“ názvu „POPRAD“ a pod číslicou „2“ nominálnej hodnoty (obr. 10),
- červený bod pod pravým dolným rohom známky (obr. 11),
- červený bod v bočnej stene zvonice pod dolným oknom (obr. 12),
- červený bod nad vežou kostola pod písmenami „OP“ názvu „POPRAD“ (obr. 13),
- červený oblúček pod číslicou „3“ nominálnej hodnoty.

Vyskytuje sa nepresná súťaž farieb, ktorá sa prejavuje malými posunmi farieb prípadne malým zdvojením kresby (obr. 14).

Rozmer zúbkovania je $13\frac{1}{4} : 13$. S najväčšou pravdepodobnosťou ide o hrebeňové zúbkovanie postupujúce zvisle.

V časti nákladu sa vyskytuje výnimočná odchýlka zúbkovania. Pravdepodobne nesprávnym nastavením zarážky perforačky zostal ľavý okraj známok z prvého stĺpca PL bez zvislého zúbkovania. Po zistení tejto chyby bolo chýbajúce zúbkovanie vyrobené dodatočne, pomocou upravenej perforačnej zostavy, v ktorej bolo iba chýbajúcich 17 razníkov (rozmer zúbkovania zostal rovnaký). To znamená, že tieto známky s opraveným zúbkovaním majú združené zúbkovanie RdZ+HZ. Exemplár známky s neopraveným zúbkovaním (s nezúbkovanou ľavou stranou) nie je známy.

Odchýlku je možné identifikovať podľa posunov dodatočného zúbkovania ľavej strany voči vodorovnému zúbkovaniu (t.j. rohovým otvorom), prípadne podľa rozdielneho priemeru perforačných otvorov prvej a dodatočnej perforácie. Na nasledujúcich ukázkach prezentujeme:

- normálne hrebeňové zúbkovanie (obr. 15),
- združené zúbkovanie s posunom nadol (užší dolný zúbok, širší horný zúbok, obr. 16),
- združené zúbkovanie s posunom vľavo a nahor (širšia známka, širší dolný zúbok, užší horný zúbok) a s rôznymi priermi otvorov (obr. 17),
- združené zúbkovanie s posunom vpravo (užšia známka, obr. 18).

Záverom dovoľte vysloviť poďakovanie pracovníkom Poštového múzea v Banskej Bystrici za poskytnutie archívnych materiálov známkovej tvorby.

Ing. Miroslav Gerec

Literatúra a pramene:

- [1] Vydanie poštovej známky „Poprad“, Poštový vestník Slovenskej pošty 2006/6/2, opatrenie 45
- [2] Vydanie výplatnej poštovej známky „Poprad“, Vestník MDPT SR 2006/1/49 zo dňa 20. marca 2006
- [3] Ing. Miroslav Gerec: Poznámky k známkovej tvorbe 2003-2005, Spravodajca ZSF 2006/1/9
- [4] Poštové múzeum Slovenskej pošty, š.p., Banská Bystrica
- [5] www.pofis.sk

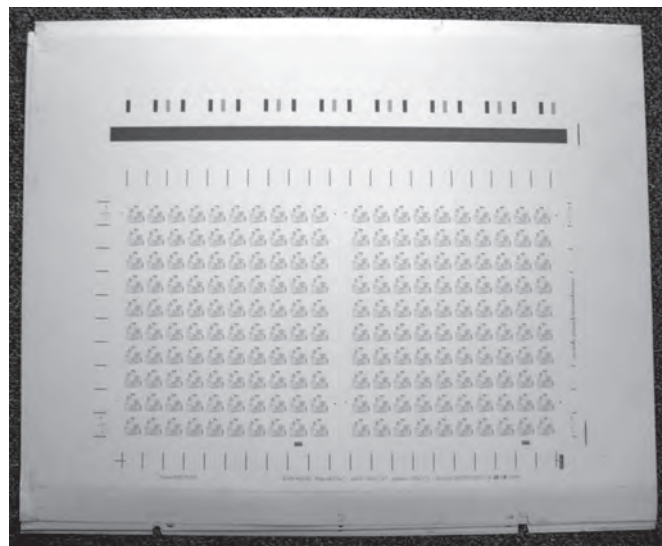
Obr. č. 2

Obr. č. 3

Obr. č. 1

Obr. č. 4

Obr. č. 5

Obr. č. 6

Obr. č. 7

Obr. č. 8

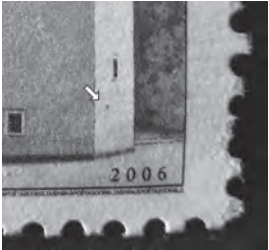
Obr. č. 9

Obr. č. 10

Obr. č. 11

Obr. č. 12

Obr. č. 15

Obr. č. 16

Obr. č. 13

Obr. č. 14

Obr. č. 17

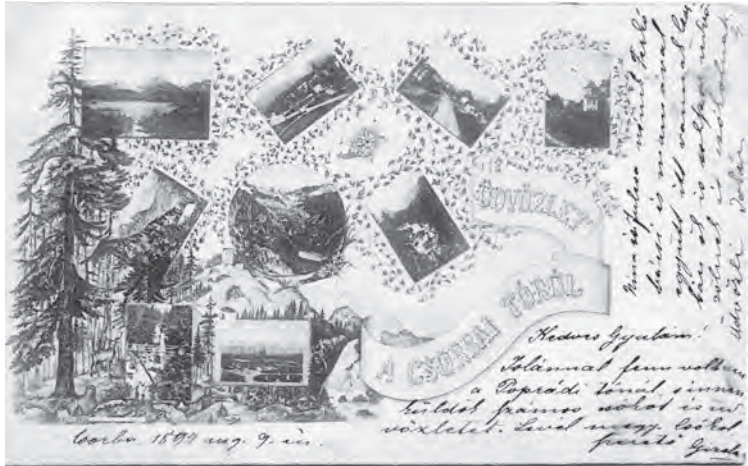

Obr. č. 18

Začiatky vydávania pohľadníc s námetom Vysokých Tatier.

Filatelia a filokartia sú dve veľmi blízke zberateľské oblasti spojené so spoločným zberateľským artefaktom – pohľadnicou. Kým filatelia študuje adresnú stranu, zaujíma sa o známku i odosielaciu a prichodziu poštovú pečiatku, filokartia sa zaoberá obrazovou stranou pohľadnice, študuje námet obrázku, techniku jeho tlače a tiež historické posolstvo, ktoré nesie o objekte zobrazenia či udalosti, pre ktorú bola vydaná.

Pohľadnica vznikla vďaka rozvoju poštovej prevádzky, v ktorej sa udiali najmä v 19. storočí zásadné zmeny. Prichádza k otváraniu nových čh poštových trás s novými druhmi dopravných prostriedkov

(vlak, lode...), zjednodušuje sa manipulácia s poštovými zásielkami, sú zavedené poštové známky. Týmto novinkami lacnie a rozširuje sa poštová preprava zásielok. Na scénu prichádza aj nový druh poštovej zásielky, korešpondenčný lístok, ktorý umožňuje veľmi rýchle napísať a odoslať krátku správu. Rakúsko – Uhorská poštová správa ho zaviedla 1. októbra 1869. Ten sa začína tiež využívať aj na zasielanie pozdravov a gratulácii. Tu prichádza nápad, spestriť takúto správu aj natlačením obrázka, čím vzniká predchodca pohľadnice.

Tieto vymoženosti doby neobišli ani Vysoké Tatry, v ktorých sa koncom 19. storočia začína rozvíjať turistický ruch. Turistika a pobyt vo Vysokých Tatrách nie je už len výsadou šľachty, ale čoraz viac prichádzajú návštevníci zo strednej vrstvy, úradníci, učitelia, lekári či bohatší remeselníci. V Tatrách pribúdajú nové ubytovacie a stravovacie zariadenia. Skoro každý z návštevníkov si chce odnieť s pobytu nie len pekný vizuálny zážitok, ale rád si kúpi fotografiu miesta, kde strávil pekné chvíle. Preto dochádza k otváraniu nových fotoateliérov a profesionálni fotografi ponúkajú fotografie tatranských scenérii a turistických objektov. Mnohí návštevníci sa radi pochvália, kde sú, a pozdravia svojich známych. A tu nachádza pohľadnica Vysokých Tatier svoje uplatnenie.

Ktorá je prvá pohľadnica s námetom Vysokých Tatier a kedy bola vydaná?

Otázka, ktorá pravdepodobne nebude zodpovedaná nikdy, keďže pohľadnica nie je ceninou, nik jej vydávanie nekontroluje. Touto otázkou sa začal hlbšie zaoberať JUDr. Gašpar z Košíc, filokartista snáď s najväčšou zbierkou tatranských pohľadníc. Bolo to v roku 1998, keď v časopise Tatra publikoval článok s výstižným názvom „Ktorá je

najstaršia?“.

Ak chceme túto otázku riešiť, najprv si musíme určiť, čo vlastne pohľadnicou je a čo je predchodca pohľadnice. Vládne nariadenie Rakúsko – Uhorskej monarchie od 1. januára 1885 povolilo tlač súkromných korešpondenčných lístkov, ktoré už nemali vytlačenú poštovú známku a prestali byť štátnou ceninou. Ich vydávanie nepodliehalo prísnyim pravidlám s vydávaním štátnych cenín a tak mohli byť mimo adresnej strany potlačené rôznou prítlačou či obrázkom. Frankovať sa museli ako korešpondenčné lístky. Tieto produkty môžeme nazývať pohľadnicami. Z toho vyplýva, že dobové Rakúsko – Uhorské korešpondenčné lístky s prítlačeným obrázkom sú predchodcovia pohľadníc.

D á t u m
v y d a n i a
tej – ktorej
pohľadnice,
ak nie je na
nej uvedený
je veľmi
ťažké zistiť.
S p o l a h l i v é
datovanie nie
je možné zistiť
ani u poštu
p o s l a n ý c h
zásielok s
č i t a t e l n ý m i

podaciami a príchodzími pečiatkami. Pri takýchto pohľadniciach môžeme konštatovať, že boli určite vydané pred týmto dátumom. No mohli byť vydané aj niekoľko rokov pred svojim poslaním poštou. Ak skúmame tatranské pohľadnice z tohto hľadiska môžeme zatiaľ určiť ako prvého predchodcu tatranských pohľadníc korešpondenčný lístok s prítlačou Štrbského plesa, ktorý sa nachádza v zbierke RNDr. Michala Ziku z Bratislavy a bol podaný 18. augusta 1888 na stanici v Štrbe. Zatiaľ za najstaršiu pohľadnicu môžeme považovať pohľadnicu s námetom Starého Smokovca podanú podľa dátumu poštovej pečiatky 6. augusta 1893. V roku 2007 sa nachádzala v zbierke pána Jána Hanušina v Trenčíne. Druhou mne známou najstaršou pohľadnicou je pohľadnica z mojej zbierky tatranských pohľadníc do roku 1918. Je to viac záberová pohľadnica so zábermi rôznych lokalít Vysokých Tatier na okraji a medzi jednotlivými zábermi doplnená kresbami horských motívov s nápisom v maďarčine v preklade „Pozdrav zo Štrbského Plesa“. Bola odoslaná zo Štrbského Plesa 10. augusta 1894 a má príchodziu pečiatku GYOR s dátumom 11. augusta 1894.

Či ešte existujú staršie pohľadnice ukáže čas. Pravdepodobne ešte ich niekoľko bude, veď filokartia je teraz v móde, a každý zberateľ si svoje zbierky podrobne študuje. Keď si porovnáme výsledky bádania JUDr. Gašpara v spomínanom článku, keď vtedy známou najstaršou pohľadnicou s námetom Vysokých Tatier bola pohľadnica odoslaná 19. júna 1895, a dnes už poznáme pohľadnicu podanú o dva roky skôr, ja verím, že nové objavy ešte prídu.

Prvé techniky tlače pohľadníc Vysokých Tatier a ich vydavatelia.

Ďalším fenoménom vydávania pohľadníc sú ich vydavatelia a techniky tlače. Ak by sme sa mali venovať vydavateľom tatranských pohľadníc musel by byť tento príspevok minimálne ešte raz tak veľký. Táto oblasť je veľmi dobre spracovaná v literatúre. Veď len do roku 1900 bolo takmer 40 vydavateľov a výrobcov tatranských pohľadníc.

Zdá sa, že prvé pohľadnice Tatier boli tlačené jednoduchou nie veľmi vášnu technikou knihtače. Po nej nastupuje technika litografie. Litografia bola veľmi náročnou tlačiarenskou technikou a pre kvalitné reprodukcie si vyžadovala dobre vybavenú tlačiarenskú dielňu. Významnými výrobcami tatranských pohľadníc touto náročnou technikou tlače boli dielne Karl Schwidernoch, Schneider & Lux z Viedne, či zo Sliezska J. G. Pohley a M. Kuschel. Tieto dielne vyrábali pohľadnice pre mnohých tatranských vydavateľov, akými boli napríklad Ján

Greb, Julius Kuszmann, Teodor Kertész a mnohí iní. Pohľadnice boli veľmi pekné, farebne atraktívne a medzi návštevníkmi Tatier mali veľký úspech. Ich nevýhodou okrem vysokej ceny bolo, že i keď sa robili podľa fotografických predlôh, reprodukcia nebola dostatočne verná, preto historici tieto zábery neradi používajú na dokumentáciu stavieb a objektov. Ďalšou nevýhodou bolo, že z jedných tlačových dosiek bolo možné vyrobiť len cca 500 kusov kvalitných výtlačkov.

Nedostatok verného zobrazenia objektov odstránila nová technika výroby pohľadníc – svetlotlač. Táto verne zobrazuje objekty podľa fotografie. Vydavatelia, napríklad bratia Divaldovci, využívajú na výrobu pohľadníc aj staršie fotografie zo svojej bohatej fotografickej činnosti vo Vysokých Tatrách. Ľudovít Divald vlastnil v Prešove tlačiareň na výrobu svetlotlačí a od roku 1894 vydával pohľadnice Vysokých Tatier vyrábané práve touto technikou. Aj pre svojho brata Adolfa vyrobil sériu viac než 100 pohľadníc. Pohľadnice vyrobené svetlotlačou sú tiež kolorované, čo prináša atraktívnejší vzhľad najmä, ak sa kolorovanie podarí.

Na základe možnosti výroby pohľadníc z fotografického záberu priamou cestou, nemusí sa prekresľovať, vydavatelia pohľadníc, najmä zahraniční, vysielať svojich fotografov do Vysokých Tatier, aby pre nich vytvorili celé fotosérie záberov. Takto pracovala napríklad firma Stengel & CO z Drážďan. Iní veľkí vydavatelia pohľadníc tiež ešte okrem tohto spôsobu získavania fotografií nakupujú negatívy fotozáberov od miestnych fotografov.

Ďalšou úspešnou technikou tlače v pionierskom období vydávania pohľadníc bol autochróm, využívaný hlavne Feitzingerovým vydavateľstvom, ktoré vydalo celú sériu krásnych tatranských pohľadníc.

Všetky pohľadnice vydané do roku 1904 sú charakteristické tzv. dlhou adresou. Na ich adresnej strane sa nachádza len adresa, kam má byť zásielka doručená, odosielacia a prichádzajúca poštová pečiatka, poštová známka a prípadné poznámky súvisiace s poštovou prepravou. Správa (pozdrav) pre adresáta sa uvádzal na obrazovej strane, kde bolo preň vytvorené nepotlačené miesto.

Začiatkom minulého storočia vznikajú aj panoramatické pohľadnice, ktoré sa skladajú z dvoch, troch, či až štyroch častí spojených na šírku pohľadnice. Majú tú výhodu, že sa dá na nich zobraziť vo väčšom detaile záber krajiny bez zbytočne veľkého priestoru, ktorý by zaberala obloha.

To boli začiatky vydávania pohľadníc s námetom Vysokých Tatier. Po tomto období nasledoval doslova boom chrenia tatranských pohľadníc s tzv. krátkou adresou, kde obrazová strana už plne patrila obrazu a pozdravný text sa písal na ľavú adresnú stranu, tak ako je tomu dodnes. Túto zvýšenú produkciu si vyžadoval aj rozvíjajúci sa turistický ruch v Tatrách.

V medzivojnovom období zmenou techniky tlače pohľadníc dochádza k ich zlacneniu a stratou farebnosti, aj keď kolorovanej, zníženiu ich atraktivity. Po roku 1918 sa začína uplatňovať vo výrobe hlbkotlač, a od polovice 20. rokov sa dostávajú do popredia fotopohľadnice. U nich vyniká dokumentačná hodnota záberu, no stráca sa čaro farebnosti, ktoré upútalo adresáta pohľadnice. Tento trend trvá prakticky až do 70. rokov minulého storočia, kedy sa začínajú objavovať okienkové pohľadnice podľa farebných fotografií. Malý rozmer obrázkov a nízka kvalita tlače vizuálny efekt týchto pohľadníc len zhoršujú. Skvalitnením tlače v ďalších rokoch sa tento stav už zlepšil, ale rozmachom digitálnej fotografie a komunikácie strácajú pohľadnice ako turisticky článok svoj význam. V dnešnej dobe modernej komunikácie sa pohľadnice prakticky nezasielajú. Z nostalgie sa využívajú viac menej na reklamné účely.

Aj keď čaro začiatkov vydávania tatranských pohľadníc je už nenávratne preč, vždy oživa u nás, filokartistov, pri prezeraní svojich zbierok.

Ing. Zdeněk Baliga

Literatúra:

1. Dr. Balázs Károly: Régi Tátraí Képeslapok, Budapešť 1992
2. Bohuš Ivan ml.: Vysoké Tatry na starých pohľadniciach, DAJAMA Bratislava 2007
3. Gašpar Ján, Tatry – staré pohľadnice rozprávajú
4. JUDr. Gašpar Ján: Ktorá je najstaršia? , in: časopis Tatry 1/1998 str. 24-25, 2/1998 str. 24-25
5. Huber Jozef: Štrbské Pleso na dobových pohľadniciach a fotografiách
6. PaedDr. Janovský Andrej, JUDr. Gašpar Ján: Tatranské pohľadnice do roku 1900, in: Zborník štúdií Tatranské XIX. storočie a jeho osobnosti, str. 97-104
7. Semančík Maroš: Fotografia ako podklad pre vznik pohľadnice, in: Fotografia Tatranského regiónu, Múzeum Kežmarok 2006, str. 70-82
8. A Magas Tátra, A Magyarországi Kárpát egyesület támogatóásával, Készítette Divald grafikai műintézet Eperjesen

Prvá svetová vojna v Európe, jej dôsledky a odraz na známkach

Vražda následníka trónu Františka Ferdinanda d'Este spolu s manželkou Žofiou 28. júna 1914 bola vhodnou príležitosťou k rozpútaniu vojny. Nemecko začalo poukazovať na vplyv „ruského barbarstva“ na Balkáne. Rakúsko-Uhorsko povzbudené podporou Berlína dňa 28. júla 1914 vypovedalo Srbsku vojnu. To okamžite využili v Berlíne ako zámienku na vypovedanie vojny Rusku. Dňa 2. augusta vypovedalo Nemecko vojnu Francúzsku. Nemecko nerešpektovalo neutralitu Luxemburska a Belgicka, aby mohlo napadnúť Francúzsko z neopevneného severu. Nemecké okupačné známky pre Belgicko – 2 série nemeckých známok označené pretlačou Belgien a menovou hodnotou. Etapové územie západ - nem. známky s menovou pretlačou, používali sa v obsadených častiach Francúzska.

Ruské vojská zaútočili proti Východnému Prusku, v súčinnosti s rakúsko-uhorskými vojskami sa podarilo nemeckej armáde v lete 1915 zasadiť ruským jednotkám drvivú porážku. Ruská armáda bola vytlačená z ruskej časti Poľska. Na týchto územiach sa používali nemecké známky s čiernou pretlačou Russisch-Polen. Po obsadení Varšavy v auguste 1916 a úplnej okupácii severnej časti Poľska, bola vydaná séria nemeckých známok s čiernou pretlačou Gen.Gouv. Warschau“. V neskoršom období nemecké známky s čiernou pretlačou Postgebiet Ob Ost pre poštovú oblasť na východe. Tieto známky boli použité v dnešnej severovýchodnej oblasti Poľska, Estónska, Lotyšska, Litvy, Bieloruska a Ukrajiny.

Na srbskom fronte malo spočiatku iniciatívu Rakúsko-Uhorsko, 2. decembra sa im podarilo dobyť Belehrad, ale už na druhý deň srbské vojská útočníka vytlačili až za srbské hranice. Po vstupe do vojny v októbri Bulharsko podporené ústrednými mocnosťami uskutočnilo sústredený útok na Srbsko, ktoré obsadilo do konca novembra a v januári 1916 bola obsadená Čierna Hora. Balkánsky front bol zlikvidovaný. Vydanie rakúsko-uhorskej poľnej pošty pre Srbsko, pretlač Serbien na známkach RU poľnej pošty, vydanie rakúsko-uhorskej poľnej pošty pre Čiernu Horu, pretlač K.U.K. Milit.-Verwaltung Montenegro.

V máji 1915 vstúpilo do vojny proti Rakúsko-Uhorsku aj Taliansko, a tak vznikol ďalší - taliansky front. Vydanie rakúsko-uhorskej poľnej pošty pre Taliansko.

V auguste 1916 vyhlásilo vojnu po boku Dohody Rumunsko a jeho vojsko preniklo hlboko do Sedmohradska, ale rakúsko-nemecká armáda Rumunov prinútila ustúpiť a ústredné veľmoci obsadili skoro celé Rumunsko. Pod spoločné riadenie štyroch mocností /Nemecko, Rakúsko-Uhorsko, Bulharsko, Turecko/ na „vojenskej správe v Rumunsku“ (MViR), spadali asi 2/3 územia Rumunska. Pretlače Mvir na rumunských známkach. Vydanie pre celé územie Rumunska, pretlač Rumanien a menová pretlač na nemeckých známkach. Znamky používané v operačnom priestore 9. nemeckej armády, séria 4 známok s pretlačou Gultig 9. Armees. Rakúsko-Uhorsko používalo známky poľnej pošty pre Rumunsko.

Dňa 7. novembra 1917 prebehla v Rusku boľševická revolúcia, po ktorej vyzvalo Rusko všetky bojujúce štáty na mierové rokovania. Odmietnutie nemeckých mierových podmienok dalo Nemecku zámienku pokračovať v postupe v Estónsku. Vo februári 1918

Dorpat (Tartu) bol obsadený nemeckými vojskami. Bolševická vláda nakoniec podpísala 3. marca 1918 v Breste nemecký mierový diktát, Rusko sa vzdalo Fínska, pobaltských štátov, Poľska a Ukrajiny). Ukážky známkovej tvorby nových krajín.

Keď 8. augusta 1918 Dohoda prelomila na západe nemeckú obranu, nemci pochopili, že prehrali vojnu. Stroskotala aj rakúsko-uhorská ofenzíva na Piave, kde Taliani 24. októbra začali rozhodujúci útok. Rakúsko-Uhorsko, v tej dobe už neexistujúci štát, podpísalo prímerie s Dohodou 3. novembra 1918. Nové dočasné zhromaždenie vo Viedni odhlasovalo rezolúciu v prospech vytvorenia nového štátu Nemecko-Rakúsko s cieľom pripojenia sa k Nemecku. Najskôr pretlačové, potom def. emisie a názvom Deutschosterreich.

Zmluva medzi Rakúskom a štátmi Dohody bola podpísaná v septembri 1919 na zámku Saint Germain pri Paríži. Zmluva zakázala spojenie Rakúska s Nemeckom, Rakúsko muselo odstúpiť všetky svoje nenemecké územia: Čechy a Moravu Československu, Halič Poľsku /o týchto krajinách bude zmienka ďalej/, Istriu, Tridentsko a južné Tirolsko Taliansku, časť Korutánska, Štajerska a Kraňska (dnes Slovinsko) Kráľovstvu SHS, neskoršej Juhoslávii.

Pretlač Kraljevstvo S.H.S. na známkach poľnej pošty RU v Bosne a Hercegovine pretlač SHS hrvatska na známkach maďarska. Julské benátsko pretlač Regno d'Italia Venezia Giulia 3.XI.18 na rakúskych známkach, Venezia Giulia na talianskych známkach, Tridentsko pretlač Regno d'Italia Trentin 3. Nov. 1918 na rakúskych známkach, Venezia Tridentina na talianskych známkach, vydanie pre Julské benátsko, Tridentsko a Dalmáciu - menová pretlač na talianskych známkach.

Plebiscit prebehol okolo Klagenfurtu na juhu Korutánska, územie pripadlo Rakúsku.

Rakúske známky s pretlačou KÄRNTEN ABSTIMMUNG. Neskôr pretlače na známkach Kráľovstva SHS s textom KGCA.

Československo

ako nový nástupnícky štát vzniklo 28. októbra 1918 v Prahe. Československé vojská postupne oslobodili územie Slovenska. Najväčšie ťažkosti boli so stanovením hraníc medzi Slovenskom a Maďarskom. Treba zdôrazniť, že pri stanovovaní hraníc spojenci dbali na to, aby novovzniknuté štáty a územia boli hospodársky životaschopné, preto sa napr. stalo, že k prevažne hornatému Slovensku bol pričlenený úrodný Žitný ostrov s prevažne maďarským obyvateľstvom. Pretlač Pošta Československá 1919 na rakúskych známkach.

Československo a Poľsko sa nevedeli dohodnúť na vzájomnej hranici v častiach východného Sliezska a Spiša, preto bol pripravovaný plebiscit, obe krajiny vydali pretlače na známkach SO 1920. Neskôr súhlasili zástupcovia oboch krajín s medzinárodnou arbitrážou, ktorá rozhodla o nových hraniciach a plebiscit sa nekonal.

Po zániku rakúsko-uhorskej monarchie sa rozpadlo aj Uhorsko. V Maďarsku (nástupníckom štáte) sa v riebehu posledných dní vojny dostal k moci gróf Mihály Károlyi, a v polovici novembra vyhlásil v Maďarsku republiku. Francúzske vojská, ktoré po prímerí ostali v tomto regióne umožnili Srbom postúpiť na sever na maďarské územie, Čechoslovákovi prevziať Slovensko a Rumunom posunúť sa na západ k úrodnému Sedmohradsku. Po ultimáte francúzskeho plukovníka Vixa maďarskému prezidentovi Károlyimu, aby Maďarsko vyprázdnilo ďalšie Maďarmi obývané územia gróf Károlyi

odstúpil a odovzdal moc komunistom, ktorí 21. III. 1919 zriadili Maďarskú republiku rád.

Dohoda sa rozhodla upevniť svoju vládu nad územím, ktoré mala pod svoju kontrolou, a uplatňovala to isté pri vydávaní poštových známok. Počas 3 mesiacov sa od mája 1919 objavili pretláče Arad (pretláč Occupation française), Baranya (pretláč 1919 Baranya), Segedín (pretláč MAGYAR NEMZETI KORMÁNY Szeged, 1919 (Maďarská národná vláda Segedín, 1919). Zmätok okolo sovietskej republiky rád využili Rumuni, aby uplatnili svoju požiadavku na ďalšie územia. 19. apríla 1919 prekročili predchádzajúcu demarkačnú čiaru, zmocnili sa Debrecína a pokračovali na Budapešť, ktorú obsadili v auguste 1919 a republika rád sa zrútila. Pretláče Debrecín - pretláč v ovále alebo kruhu - kombinovaný rumunský kráľovský monogram a odznak PTT a nápis ZONA DE OCUPATIE / ROMANA / 1919.

Mierovú zmluvu s nástupníckym Maďarskom podpísali dohodoví spojenci 4. júna 1920 v paláci Trianon vo Versailles. Muselo uznať nástupnícke štáty a odovzdať požadované územia: Československo získalo Podkarpatskú Rus a „Horné Uhorsko“, t.j. Slovensko. Kráľovstvu SHS pripadlo Slavónsko, časť Banátu, samostatným sa stalo Fiume. Bukovinu so Sedmohradskom a časť Banátu odstúpilo Maďarsko Rumunsku.

Fiume – Rijeka

V spore medzi Kráľovstvom SHS (neskôr Kráľovstvo Juhoslávie) a Talianskom mocnosti obhajovali vytvorenie nezávislého štátu. D'Annunzio – taliansky básnik a vojnový hrdina obsadil Fiume na čele 2000 dobrovoľníkov v nádeji, že Taliansko mesto anektuje, čo sa však nestalo. 13. novembra 1920 obsadili tiež niekoľko susedných ostrovov pri zálive Carnaro (Kvarner) – vrátane ostrovov Arbe (Rab) a Veglia (Kr). Taliansko legionárov v decembri 1920 z Fiume vyhnalo a zriadilo slobodný štát, ktorý sa 5. januára 1921 ostrovov Arbe a Veglia vzdal. Čierna pretláč Fiume na maďarských známkach, ukážka definitívnych vydaní, pretláč na zn. Fiume Reggenza Italiana del Carnaro, Arbe, Veglia.

Poľsko

Znovuzrodenie slobodného Poľska bolo jednou z najväčších udalostí mierovej konferencie. Francúzi chceli Poliakov zvýhodniť, tvrdili že Poľsko musí mať hranice, ktoré sa dajú brániť proti Nemecku a Rusku, i keď by to malo znamenať, že na ich území skončia tiež tí, ktorí nie sú Poliakmi. Taktiež vznikol spor o Horné Sliezske – významnú priemyselnú oblasť, bohatú na uhlie, železnú rudu a oceliarne. O tom, či má pripadnúť Poľsku alebo Nemecku, mal rozhodnúť plebiscit obyvateľstva. Plebiscit prebehol v marci 1921, východná časť Horného Sliezska po plebiscite pripadla Poľsku (rozloha 3 214 km² počet obyvateľov 965 000). Určenie poľských hraníc na severovýchode a východe bolo ešte ťažšie. Poľsko sa pokúšalo získať kontrolu nad Bieloruskom a Ukrajinou. Sovieti vyrazili na západ a v auguste 1920 stali sovietske vojská pred Varšavou. Bitka o Varšavu bola jedným z najväčších triumfov poľskej histórie. Sovieti sa dali na ústup. V Rízskej mierovej zmluve r. 1921 dostalo Poľsko hranice posunuté asi 250 km východne od etnickej, tzv. Curzonovej línie. Pretláč Poczta Polska na známkach Gen.Gouv. Warschau a na známkach rakúskych.

Mesto Vilnius s okolím bolo vyhlásené r. 1920 za samostatný štát Stredná Litva, definitívne známky s textom Litwa Srodkowa. V októbri 1922 Vilnius obsadila poľská armáda, a jeho parlament odhlasoval pripojenie k Poľsku.

Osamotené Nemecko 11. novembra 1918 o piatej hodine ráno podpísalo prímerie. Mierová zmluva bola podpísaná v priebehu nasledujúcich rokov na zámku Versailles, podmienky zmluvy zahŕňali stratu nemeckých kolónií a stratu nemeckého územia:

Alsasko-Lotrinsko - bolo odovzdané Francúzsku.

Severné Šlezvicko - plebiscitné územie bolo rozdelené do dvoch zón. Zóna II bola v porovnaní so zónou I menšia a zaberala v Šlezvicku územie s prevažne nemeckým obyvateľstvom. Vydanie definitívnych známkov s textom Slesvig plebiscit. V plebiscite v zóne I pre spojenie s Dánskom hlasovalo 75% voličov. Po plebiscite známky Slesvig plebiscite boli vydané v dánskej mene a pretlačené „1. ZONE“ pre použitie v tejto časti územia. Výsledky plebiscitu v zóne II boli jednoznačné, v prospech Nemecka.

Memel, spolu s Sárskom a Danzigom, bol pod kontrolou Spoločnosti národov s tým, že niekedy v budúcnosti bude umožnené obyvateľom hlasovať o tom, či sa vrátia do Nemecka.

Memel - severná časť Východného Pruska (Klaipeda s okolím) bola daná pod kontrolu Francúzska. Jedna séria nemeckých známkov s pretlačou Memelgebiet, neskôr francúzske známky s pretlačou Memel. Litovčania zorganizovali vzburu prezentovanú ako povstanie miestneho obyvateľstva a táto oblasť bola prevedená do Litovskej republiky, pretlač Klaipeda /Memel/ na litovských známkach.

Slobodné mesto Danzig - Gdansk tvorilo 5 miest a 252 obcí s rozlohou 1966 km². Oblasť bola obývaná prevažne etnickými Nemcami. Nemecké známky s pretlačou Danzig, poľská pošta používala poľské známky s pretlačou Port Gdansk.

Sársko bola dané pod kontrolu Spoločnosti národov, po 15 rokoch sa uskutočnil plebiscit, v ktorom sa väčšina obyvateľov vyjadrila pre pripojenie k Nemecku a v roku 1935 Sársko bolo včlenené do Nemeckej ríše. Pretlač Sarre a Saargebiet na nem. známkach, od konca apríla 1921 prechod na francúzsku menu – menová pretlač na známkach Saargebiet.

Plebiscit Allenstein /východné Prusko/-Marienwerder /západné Prusko/, celé územie má rozsah asi 15.000 štvorcových kilometrov, asi 855 tisíc obyvateľov. Výsledok plebiscitu ovplyvnila poľsko-bolševická vojna, pre Nemecko hlasovalo viac ako 90% voličov, nemecké známky s pretlačou Plebiscite Olsztyn Allenstein, definitívne známky, nemecké známky s pretlačou Comission Interailée Marienwerder.

Oblasť miest Eupen i Malmédy mala drvivú väčšinu nemecky hovoriacich obyvateľov, územie bolo anektované Belgickom a podľa Versailleskej zmluvy sa malo obyvateľstvo rozhodnúť o pripojení k Belgicku alebo k Nemecku. Keďže hlasovanie nebolo tajné, obyvateľstvo bolo zastrašené - ľudia verili, že ak niekto bude mať námietky proti belgickej anexii bude deportovaný do Nemecka, alebo že im budú odobraté potravinové lístky. Preto hlasovalo za zotrvanie v Belgicku. Belgické známky s pretlačou Eupen & Malmédy a menovou hodnotou v nemeckej mene, tieto známky boli nahradené za známky pretlačené jednotlivo pre Eupen a Malmédy ale už bez pretlače nemeckej meny.

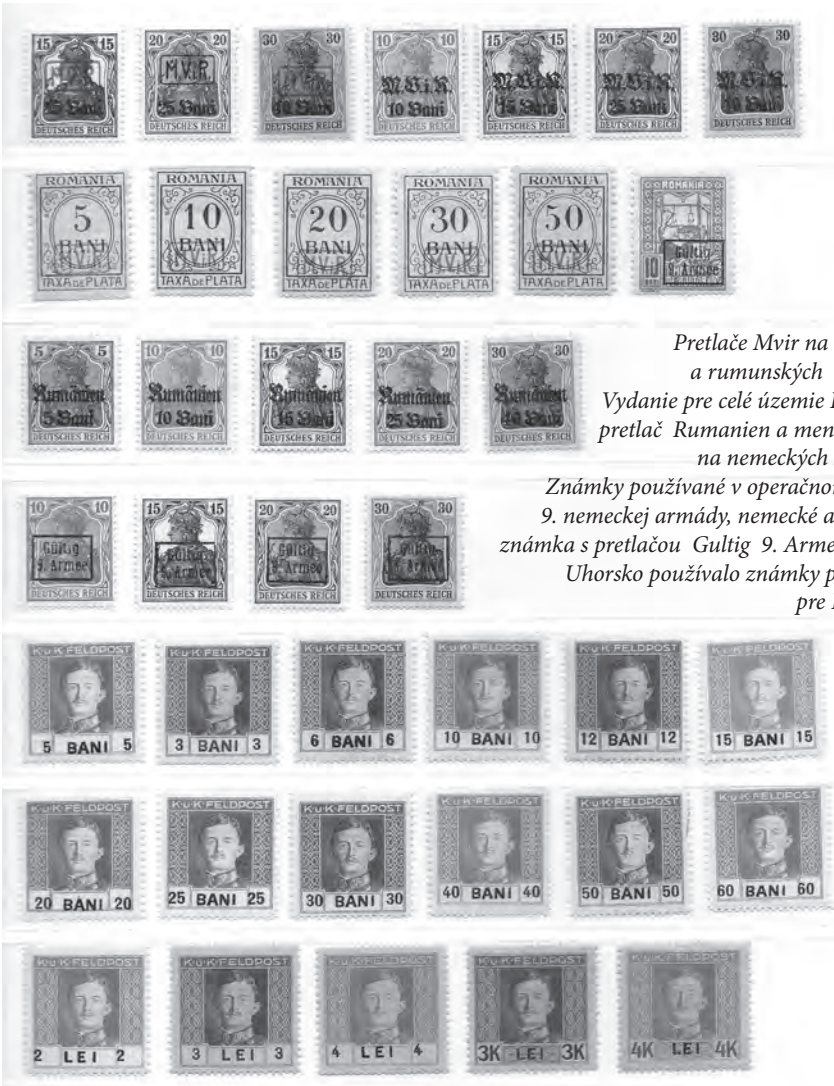
Lavý breh Rýna okupovali vojská dohody, v oblasti belgických okupačných jednotiek boli používané belgické známky s pretlačou Allemagne Deutschland.

Ak chcete viesť vojnu, potrebujete veľký kapitál. Väčšinou sa preto bojujúce strany poriadne zadĺžia a dúfajú, že po víťaznej (ako inak) vojne to za nich zaplatia porazení. Nemecko si počínalo rovnako, prehranou vojnou sa dostalo do ťažkej situácie.

Štát bol nútený neustále zvyšovať množstvo obeživa, aby mohol splácať svoje dlhy. Nemecká marka padala stále rýchlejšie. V októbri 1923 liter mlieka stál 5,4 miliónov mariek. Mzdy boli vyplácané denne. Zamestnanci si chodili pre mzdu s kuframi či bielizňovými košmi. Začiatkom novembra stál dvojkilový chlieb 420 miliárd mariek, keď ešte pred niekoľkými dňami bol za „púchych“ 130 miliárd. Až zavedenie rentovej marky 15. novembra 1923 zastavilo tento kolotoč.

Ing. Ján Rušin

Pretnače Mvir na nemeckých a rumunských známkach. Vydanie pre celé územie Rumunska, pretnač Rumanien a menová pretnač na nemeckých známkach.

Známky používané v operačnom priestore 9. nemeckej armády, nemecké a rumunská známka s pretnačou Gultig 9. Armee. Rakúsko Uhorsko používalo známky poľnej pošty pre Rumunsko.

Vplyv zmien hraníc Spiša na činnosť pôšt v rokoch 1918 - 1920

Spiš v súčasnosti vnímame len ako kultúrno-historický región, ale od 13. storočia až do roku 1922 bol samostatnou administratívnou jednotkou, ktorá mala v Uhorsku významné postavenie. Jeho hranice boli počas celej doby stále a až na malé úpravy (Štós, Vernár) sa nemenili. Aj keď obyvatelia Spiša boli príslušníkmi rôznych národov, etník a náboženských konfesíí, žili v zhode, vzájomnej úcte a tolerancii. Významnejšiu zmenu priniesol koniec I. svetovej vojny, keď na troskách Habsburskej monarchie vznikali nové národné štáty. Vyhlásenie spoločného československého štátu v Prahe 28. októbra 1918, ani prihlásenie sa Slovákov k nemu 30. októbra 1918 v Martinskej deklarácii, však nevedlo automaticky k vytvoreniu Československej republiky.

Boje o Spiš po rozpade Rakúsko - Uhorska

Maďarská Károlyiho vláda sa, na rozdiel od Rakúska, ktoré prijalo stratu Čiech a Moravy, nemienila vzdať územia Slovenska. Preto využila existujúce občianske nepokoje a na začiatku novembra 1918 začala aj na území Slovenska organizovať miestne maďarské národné gardy (Nemzetőrség) a občianske stráže (Polgárőrség), ktoré mali chrániť maďarské úrady, inštitúcie, majetky i zámožné obyvateľstvo namiesto chýbajúcich žandárov. Tieto ozbrojené jednotky spolu s maďarským vojskom podnikali brutálne represálie proti búriacemu sa slovenskému obyvateľstvu. Národne uvedomelé slovenské obyvateľstvo vytváralo miestne slovenské národné výbory, ktoré sa obracali s protestami proti represáliám na Slovenskú národnú radu v Martine. Na Spiši boli miestne slovenské národné rady vytvorené v Batizovziach, Hnilci, Hrabušiciach, Hranovnici, Iliášovciach, Jurgove, Kravianoch, Koterbachoch, Kubachoch, Letanovciach, Lučivnej, Markušovciach, Mengusovciach, Spišskej Sobote, Spišskej Starej Vsi a inde. V Starej Lubovni vznikla národná rada, ktorá ako jediná žiadala pripojenie k Poľsku. Na výzvu Slovenskej národnej rady sa začiatkom novembra 1918 začínajú na Slovensku tvoriť aj slovenské národné gardy a národné stráže, ktorých úlohou bolo udržiavať bezpečnosť a poriadok v obciach, ako aj chrániť obyvateľov proti vonkajšiemu ohrozeniu. Národné gardy boli však málopočetné (5 - 200 príslušníkov), nedostatočne finančne zabezpečené, slabo vyzbrojené a zle organizované. V polovici novembra 1918 disponovala SNR len 5 až 6 tisíckami dobrovoľníkov a vojakov. Utváranie Slovenskej národnej gardy v Prahe odmietli a 10. novembra 1918 v Uherskom Hradišti zriadili Vrchné veliteľstvo čs. vojska na Slovensku pod velením gen. Jozefa Štiku. Nábor do Gardy Slovenskej Slobody organizoval stotník Ľudovít Šimko zo Senice. Jej I. polný prápor v počte 24 dôstojníkov a 650 vojakov, ktorý mal 4 roty a 4 guľomety, bol pridelený k skupine pplk. Hrbenského. 15. decembra 1918 bol pod velením stotníka A. Rejthara z Trenčína odvelený na východné Slovensko, kde sa podieľal na obsadzovaní Spiša, Prešova a Košíc. Hlavné veliteľstvo čs. brannej moci v Prahe vydalo „Direktívy pro obsazení Slovenska“, ktoré predpokladali rýchly príchod čs. zahraničného vojska z Talianska a s jeho rozhodujúcu úlohu pri obsadzovaní Slovenska vymedzeného Pichonovou demarkačnou líniou. Presun československých legionárov sa však oneskoroval, čo umožnilo poľskému vojsku prekročiť severnú hranicu a postupovať smerom k Popradu, aby silou zabezpečilo územné nároky Poliakov, ktoré si chceli uplatniť na Spiši. Károlyiho vláda sa snažila udržať pod svojím vplyvom

aspoň východné Slovensko, preto podporila vyhlásenie samostatnej Slovenskej ľudovej republiky Viktorom Dvortsákom 11. decembra 1918 v Košiciach. V Starej Lubovni bola už 8. novembra 1918 založená rusínskymi a ukrajinskými obyvateľmi Ruská národná rada, ktorá sa vyslovila za pričlenenie k Ukrajine. Proti vzniku ČSR sa postavili aj spišskí Nemci, ktorí mali záujem na udržaní Spiša v rámci Uhorska, a preto 18. novembra 1918 založili oblastnú Nemeckú národnú radu a Hornouhorskú národnú radu uhorských Nemcov. Jej prezídium zvolalo na 9. decembra do Kežmarku zhromaždenie, na ktorom bola vyhlásená Nezávislá Spišská republika (Selbständige Zipser Republik). Za tejto situácie bolo nutné urýchlené obsadenie východného Slovenska a Košíc československým vojskom.

Veliteľstvo čs. vojsk na Slovensku naplánovalo na 15. decembra útok pancierovým vlakom zo Žiliny do Popradu. Príchod československých vojakov prekvapil maďarské vojsko, ktoré ustúpilo až k Margecanom, kde začalo budovať obranu. Pod velením plk. F. Schöbla štyri pešie prápory podporované delostrelectvom, jazdectvom a obrneným vlakom obsadili 16. decembra 1918 Levoču a Spišskú Novú Ves. Hlavnou úlohou bolo tiež zastavenie postupu poľského vojska, ktorí prenikli na Spiš už 8. novembra 1918 do obce Lesnica. Väčší oddiel 1. pluku Strzelcov Podhalańskych 11. decembra 1918 odišiel z Nového Sączu a postúpil cez Starú Lubovňu, Hniezdne a Podolíнец až do Spišskej Belej, Kežmarku a Lubice. Veliteľstvo I. práporu Gardy Slovenskej Slobody a dve stotiny boli umiestnené v Matejovciach, dve stotiny vo Velkom Slavkove. Pplk. Hrbenský dohodol s Poliakmi dvanásťhodinové prímerie na 17. decembra a vyzval poľské vojsko, aby dobrovoľne opustili Spiš. Poliaci po hlásení svojich parlamentárov, ktorí zistili množstvo čs. vojakov v Poprade, bez boja vyprázdnil územie. I. prápor Gardy Slovenskej Slobody obsadil 18. decembra Kežmarok, pričom jeho jedna stotina obsadila aj Podolíнец. Poľskí vojaci sa 20. decembra opäť vrátili do Spišskej Starej Vsi a Richvaldu, o dva dni nato postúpili až k Spišským Hanušovciam, pričom ich hliadky prenikli až do Podolínca. I. prápor Gardy Slovenskej Slobody sa im pri Magurke postavil na odpor. Po boji, v ktorom mal prápor 1 mŕtveho vojaka a zabil 1 poľského vojaka, Poliaci ustúpili do Spišskej Starej Vsi, kam medzitým prenikol jeden poľský prápor z Nového Targu. K ďalšiemu stretu došlo 23. decembra pri Vyšných Hágoch. Pplk. Hrbenský dohodol 24. decembra na rokovaniach v Poprade s majorom generálneho štábu Tyszkiewiczom provizórnu demarkačnú čiaru, ktorú určila už 5. decembra Dohoda a tiahla sa od Javoriny cez kótu 655, Richvald, kótu 1086, Kamienku, Jarembinu, Malý Lipník a Andrejovku. Na porade v Chyžnom 31. decembra predložil kapitán Kubát poľskej delegácii rozkaz plukovníka Vixa na stiahnutie vojsk zo Slovenska do 13. januára 1919. Poľské jednotky sa siahli za pôvodné hranice Uhorska, ale pri odchode narobili veľké materiálne škody. Spišskú Starú Ves 14. januára 1919 obsadil 29. prápor československého vojska pod velením poručíka Dvorského. Veliteľstvo I. práporu Gardy Slovenskej Slobody s 1. a 3. stotinou boli umiestnené v Kežmarku, 2. stotina obsadila Podolíнец a Toporec, 4. stotina Spišskú Belú a Slovenskú Ves. Gniazdu obsadila 1. stotina 2. čs. dobrovoľníckeho pluku. V Podolínci bolo od 24.12. do 29. 12.1918 umiestnené aj stanovište veliteľstva I. práporu 2. československého pluku.

Po Vianociach bol I. prápor Slovenskej Slobody vystriedaný vo svojom postavení I. práporom 2. čs. pluku a presunul sa do Krompách. Spolu s 30. streleckým plukom

sa zúčastnil v ranných hodinách 28. decembra útoku na Margecany. Náhradný prápor Gardy Slovenskej Slobody bol presunutý do Ružomberka, kde po náboře dobrovoľníkov, najmä z Oravy a Spiša bol zostavený II. poľný prápor. Pod velením stk. Foltysa odišiel 27. decembra 1918 do Margecian, kde sa zapojil do bojov proti Maďarom. V Margecanoch zostal až do 12. januára 1919, potom bol presunutý do Prešova. Prelomenia maďarskej obrany pri Margecanoch sa zúčastnili aj 3 pešie prápory, delostrelecké batérie a jazdecká poleskadra domáceho 30. pešieho pluku z Vysokého Mýta pod velením pplk. Františka Berana. Dragúni 7. jazdeckého pluku pod velením rytm. Napravila po ťažkom boji dobili železničnú stanicu. Maďari po útoku čs. dobrovoľníkov v záchvate paniky ustúpili až do Košíc. Zajatých bolo 13 maďarských dôstojníkov, 90 vojakov a ukoristených bolo 5 diel, 7 gulometov, 66 pušiek, 40 koní, 4 poľné kuchyne a množstvo munície. Jeden a pol pešieho práporu 30. pešieho pluku z Vysokého Mýta postupovali cez Spišské Podhradie a Branisko a 28. decembra obsadili Prešov. Maďarské vojsko opustilo bez boja 29. decembra aj Košice, nakoľko už bola známa nóta Dohody o Pichonovej demarkačnej línii. Promaďarská Dvortsákova vláda Slovenskej ľudovej republiky utiekla do Miškovca. Aj na Orave obsadili dobrovoľníci do konca roka 1918 všetky dôležité mestá a zaistili železnicu do poľského Nového Targu. Brigáda plk. F. Schöbla na Slovensku koncom roka 1918 mala 10 peších práporov, 4 batérie delostrelectva, 1 jazdeckú švadrónu - eskadru a 1 obrnený vlak. Počas 7 týždňov v troch etapách sa tejto málopočetnej a slabo vyzbrojenej brigáde dobrovoľníkov podarilo obsadiť dve tretiny územia Slovenska.

Na mierovej konferencii, ktorá sa začala 18. januára 1919 v Paríži, československá delegácia v zložení Karel Kramář, Edvard Beneš a Štefan Osuský na konferencii predložila 5. 2. 1919 československé požiadavky v siedmich memorandách, druhé z nich sa týkalo pripojenia Slovenska. Najvyššia rada ešte toho istého dňa zamietla integritu Uhorska a potvrdila suverenitu začlenenia Slovenska do samostatnej ČSR na základe prirodzeného práva na sebaurčenie. Vymedzenie hraníc mala uskutočniť osobitná teritoriálna komisia, pričom západná a severná hranica Slovenska mala kopírovať pôvodnú hranicu Uhorska, teda severná hranica Spiša mala byť súčasťou severnej hranice nového štátu. Poľsko sa však svojich územných nárokov nezrieklo a od februára 1919 bol osud Oravy a Spiša spojený so sporom o hranice na Těšínsku.

Maďarsko naďalej odmietalo uznať suverenitu Slovenska v rámci Československa a jeho vláda 12. 3. 1919 vyhlásila zákon o správe Slovenskej zeme. Najvyššia vojenská rada Dohody stanovila novú hraničnú líniu medzi Slovenskom a Maďarskom, ktorá sa tiahla od ústia rieky Ipel' do Dunaja, cez hrebene Novohradských vrchov, Matru a Bukové vrchy, cez Gesztely, Sárospatak, Pácin, po Perečín a riekou Uh. Maďarskému prezidentovi odovzdal 20. 3. 1919 pplk. F. Vix nótu generála Lobita, veliteľa spojeneckých síl v Maďarsku, podľa ktorej mali maďarské jednotky do 10 dní opustiť neutrálnu zónu medzi Maďarskom a Rumunskom. Na prejav nesúhlasu vláda odstúpila a na nasledujúci deň podal demisiu aj maďarský prezident M. Károlyi. Moc prešla do rúk sociálnych demokratov, ktorí sa spojili s komunistami a 21. 3. 1919 vyhlásili Maďarskú republiku rád na čele s Bélom Kunom.

Povolaním siedmich ročníkov Slovákov /1892-1898/ do činnnej služby 21. 3. 1919 sa mali vytvoriť podmienky pre zabezpečenie južnej hranice Slovenska a pripojenie Podkarpatskej Rusi k Československu. V. Šrobár, minister s plnou mocou pre správu

Slovenska vyhlásil 25. marca na celom území Slovenska stanné právo. Jednotky čs. armády na Slovensku boli rozdelené do dvoch armádnych skupín. V. Klofáč, minister národnej obrany nariadil 29. 3. 1919 francúzskemu generálovi Hennocquemu, veliteľovi východnej armádnej skupiny, aby pripravil obsadenie Podkarpatskej Rusi. Veliteľovi západnej armádnej skupiny, talianskemu generálovi Piccionemu, nariadil 7. 4. 1919, aby zabezpečil prípravu postupu na druhú demarkačnú čiaru.

Rumunské vojsko 16. 4. 1919 začalo intervenciu do Maďarska postupom k rieke Tisa. Československé jednotky prekročili 27. 4. 1919 demarkačnú čiaru, ktorá mala oddeľovať československé a maďarské vojská do doby, kým mierová konferencia určí definitívne hranice. Počas tzv. operačných akcií (bojov proti Maďarskej republike rád) v máji a júni 1919 - proti maďarským 8 peším divíziám a 3 brigádám stálo 32 práporov talianskych légii pod velením talianskeho generála L. Piccioneho a 70 práporov dobrovoľníkov. V noci na 30. mája 1919 začala ofenzíva maďarskej červenej armády na Slovensko. Do polovice júna maďarské vojsko obsadilo značná časť južného a východného Slovenska, kde preniklo až na čiaru Dobšiná - Veľká Poloma - Jasov - Margecany - Lipany. Medzitým mierová konferencia 14. júna 1919 oznámila obe vlády s rozhodnutím z 12. júna o československo-maďarských hraniciach, pričom zdôraznila, že hranice sú už definitívne a nebudú sa meniť podľa súčasnej okupácie. Maďarské vojsko sa malo do 14 dní stiahnuť zo Slovenska. V dôsledku toho bola v Prešove vyhlásená 16. júna 1919 Slovenská republika rád, ktorá vydržala len 22 dní.

Na Spiši prebiehali v júni 1919 v okolí Prakoviec tvrdé boje československých legionárov s vojskami Červenej armády MRR, ktorá dňa 17. júna postúpila na líniu Košické Hámre - Veľký Folkmár - Margecany a po prudkých bojoch prinútila 30. peší pluk z Vysokého Mýta pod velením pplk. Berana zaujať obranu na hrebeni od Idčianskeho sedla po Kojšovskú hoľu. Južne od Prakoviec postúpila maďarská Červená armáda v dňoch 20. - 22. júna na ose Poproč - Jasov - Medzev - Štós a prinútila 32. peší pluk pod velením francúzskeho majora Rotona na ústup do Smolníckej Huty a zaujať obranu na hrebeni Volovských vrchov od Trohánky po Štóske sedlo. Maďarom sa podarilo dobyť 21.6. Turzov, čím odrezali od seba 30. a 32. peší pluk. Na druhý deň na nich zautočili legionári z 30. pešieho pluku pplk. Berana a prinútili ich ustúpiť k Mníšku nad Hnilcom, kde na ich zase zaútočil 32. peší pluk mjr. Rotona. Zvyšky maďarských jednotiek po bojoch 23. júna pri Turzove unikli do Žakaroviec. Severne od Prakoviec postúpili Maďari po Branisko a Kluknavu. Medzitým bola v Spišskej Novej Vsi pripravená nová záloha divízie čs. legionárov, ktorá mala 25. júna zasiahnuť do bojov proti Maďarom práve v okolí Prakoviec. 24.6. bolo vyhlásené prímerie a preto k ďalším bojom už nedošlo a 28. 6. 1919 bola Versaillskou zmluvou oficiálne ukončená I. svetová vojna. Do 7. júla 1919 maďarské jednotky opúšťali svoje pozície bez boja a čs. vojsko dosiahlo na juhu stanovenú demarkačnú líniu.

Aktivity maďarskej Červenej armády na Slovensku opätovne využili Poliaci k opätovnému vpádu na severný Spiš. Československému vojsku pomáhali zabezpečovať územie Slovenska aj oddiely četníkov a finančnej stráže. V „Pamätníku četníckej stanice v Gánovcích – Hranovnici“ (ŠOBA Levoča) sa na stranách 34 a 35 môžeme dočítať: „11. 6. 1919. Při komunistickém převratu v Maďarsku a při nástupu těchto na naše

obsazené území na Slovensku následkem čehož bylo veškeré vojsko, četnictvo, finanční a poštové úřady od polských hranic až po Kežmarok staženy, byla zdejší stanice na telefonický rozkaz četnic. oddíl. velit. v Kežmarku ze dne 11. VI. 1919 přeložena do Spišské Belé, kdež byla ubytována v tabakové továrně. Stanice měla za povinnost udržovati na tamním opuštěném poštovním úřadě telefonickou poštovní službu a chrániti tabakovou továrnu proti nepovolaným živlům, kdež bylo uloženo tabáku tenkrát v ceně 2 milionů korun čsl.

15. VI. 1919. Asi za 4 dny pobytu v tabakové továrně k 4 hod. ráno přijela jedna rota a jeden oddíl strojních pušek válečně vyzbrojeného polského vojska do tabakové továrny ve Spišské Belé s několika rekvirovanými povozy které sebou přivezli k odvezení tabáku z továrny. Jeden polský důstojník vyzval vrch. strážm. Sudolského by okamžitě opustil továrnu s celou stanicí, že on přišel obsadit továrnu, na což tento odvětil, že továrnu za žádnou cenu neopustí, ponevadž prapor našeho vojska jest na pochodu ku Spišské Belé a co nevidět již bude na místě. Pak telefonicky hlásil věc tuto na četn. oddíl. velit. v Kežmarku.

16. VI. 1919. Dvě pochodové setniny našeho vojska přibýly do Spišské Belé, které když polští vojáci slyšeli jen zdaleka zpívati, bez povelu ze Spišské Belé utekli a tak jedině rázným zakročením velitele stanice vrch. strážm. Františka Sudolského který byl hrdinně podporován podřízenými na stanici zařazenými asistenčními vojiny četařem Otto Ptáčkem, svobodníkem Františkem Kusým, delostřelci Jaroslavem Bábovkou a Jozefem Bartoněm, pak důvtipným jednáním tehdejšího ředitele tabakové továrny zůstala tabaková továrna uchráněna od vyrabování, čímž zachráněn státní majetek nepřehledné ceně.

20. VI. 1919. Poznovu obsazení celého kraje našim vojskem a jinými úřady, dostala stanice rozkaz ku přesídlení do Gánovce kde téhož dne v noci povozem až ze Spišské Belé přibýla.“

Z uvedeného zápisu vyplývá, že v období od 11. do 20. júna 1919 bola činnosť poštových úradov na severnom Spiši v dôsledku bojov s maďarskou Červenou armádou a vpádom polského vojska dočasne prerušená.

Dôsledky neuskutočneného plebiscitu

Mierová zmluva, podpísaná 4. júna 1920 v zámku Trianon vo Versailles, definitívne potvrdila výsledky národnoslobodzovacieho hnutia nemaďarských národov a zánik uhorského štátu. Po prvý raz ustanovila hranicu medzi Slovenskom a Maďarskom. O severnú hranicu sa však naďalej viedol spor s Poľskom, ktoré si robilo nároky na časť územia Oravy a Spiša. Postup maďarskej Červenej armády využilo poľské vojsko k opätovnému prieniku na Spiš až po čiaru Tatranská Lomnica - Slovenská Ves - Lipník. Spor medzi Československom a Poľskom o územie mal rozhodnúť jeho obyvatelia hlasovaním. Sporné územia boli od 27. septembra 1919 do 10. augusta 1920 neutrálnym územím podliehajúcim medzinárodnej plebiscitnej komisii so sídlom v Těšíne. Požiadavku Poliakov, aby sa plebiscit na Spiši uskutočnil v okresoch Kežmarok, Spišská Sobota, Spišská Stará Ves a Stará Lubovňa, 16. septembra 1919 Najvyššia rada mierovej konferencie odmietla a rozhodnutím z 27. septembra potvrdila svoje predošlé

stanovisko. Plebiscit sa mal uskutočniť 24. júla 1920 len v obciach okresu Spišská Stará Ves a z Kežmarského okresu len v Javorine. Plebiscitné územie bolo vymedzené čiarou vedúcou z hlavného hrebeňa Vysokých Tatier cez Ždiarsku Vidlu, Havran, Žlebinu a Príslop na hrebeň Spišskej Magury a Malých Pienin a späť pôvodnou hranicou Uhorska. Pre kontrolu plebiscitného územia bola 6. mája 1920 ustanovená Medzinárodná subkomisia pre Spiš a Oravu, zložená zo zástupcov Francúzska, Veľkej Británie, Talianska a Japonska. Poliáci zriadili v Novom Targu Glówny komitet plebiscytowy, ktorému predsedal Walery Goetel a v Spišskej Starej Vsi sa usídlila poľská plebiscitná komisia pod vedením Dr. Milaňáka. Správcom Ústrednej kancelárie pre Spiš a Oravu v Ružomberku sa stal poslanec Ing. Jan Burian. Plebiscitná komisia pre Spiš pod vedením Msgr. Mariána Blahu, kapitulárneho vikára v Spišskom Podhradí, mala sídlo v Spišskej Belej. Volebné miesta na Spiši mali byť zriadené vo Fridmane, Javorine, Jurgove, Kacvíne, Krempachoch, Lapšiach, Osturni, Spišských Hanušovciach, Spišskej Starej Vsi a Veľkom Lipníku. S blížiacim sa plebiscitom narastala nervozita a množili sa násilnosti zo strany spiško-oravskej légie podporujúcej pripojenie k Poľsku, ktoré postihli aj Jozefa Novotného, prednostu pošty v Spišskej Starej Vsi, keď sa 20. júna 1920 s manželkou a viacerými českými úradníkmi vracali z výletu do reštaurácie Smerdžonka. 10 až 15 mladíkov pod vedením Andrasa Tomášeka s revolvermi výletníkov zajala a odvieďla do Lesnice. Pani Adelu Novotnú síce prepustili a jej manželovi sa podarilo ujsť, ale ostatných okradli a začali po nich strieľať. Jozef Hejlek a František Hanuš zahynuli, Antonín Navrátil, Antonín Mika, Jaroslav Rozum a Václav Bayer boli poranení. Tento incident mal za následok zdemolovanie a vyrabovanie sídla poľskej plebiscitnej komisie v Spišskej Starej Vsi rozhorčeným davom, ktorý zbil aj členov komisie a dvoch jej členov hodil do Dunajca. Jeden z nich, profesor Wiśmierski, sa pritom utopil. Členovia spiško-oravskej légie odpovedali zavraždením nedeckého richtára Valentína Strončeka a jeho rodiny. Ďalší priebeh udalostí ovplyvnila poľsko-ruská vojna a postup bolševických vojsk v júli 1920 k Varšave. Na nátlak veľmocí súhlasili 10. júla 1920 Eduard Beneš, minister zahraničných vecí Československa a poľský premiér Władysław Grabski v belgickom mestečku Spa s medzinárodnou arbitrážou podľa rozhodnutia Najvyššej rady.

Podľa rozhodnutia Konferencie veľvyslancov 28. júla 1920 bola nová hranica na Spiši stanovená: „Od bodu bývalej hranice medzi Haličou a Uhorskom, ležiaceho na rieke Bialke asi 500 m východne od obce Brzegi, všeobecne smerom východo-severovýchodným až k bodu tejto hranice, ktorý leží v blízkosti kóty 487 na ceste z Czorstyna do Starej Vsi: čiara určená na mieste samom a ktorá vedie cez kótu 1011 (Brijovský vrch), 909, 956 (Malorovka), 907 (na rieke Kacvínskej asi 2 km južne od Kacvína), 873 (2 km severovýchodne od Frankovej) a smerom severným cez kóty 751, 540“.

K Poľsku bolo pripojených 12 oravských a 13 spišských obcí, pričom Poľsku pripadlo 4,6 % územia Spiša s 8263 obyvateľmi žijúcimi v Čiernej Hore, Durštíne, Fridmane s osadou Falštín, Jurgove, Kacvíne, Krempachoch, Lapšanke, Nedeci, Nižných Lapšiach, Novej Belej, Repiskách, Tribši a Vyšných Lapšiach. Medzinárodná subkomisia pre Spiš a Oravu 7. augusta 1920 ukončila svoju činnosť a právomoci odovzdala vymenovaným komisárom. Československého komisára nadporučíka Leopolda Řehulku vystriedal Ján Vančo. V Spišskej Starej Vsi boli zriadené tri likvidačné komisie – vojenská mala stanoviť provizórne hranice, materiálna mala odovzdať štátny majetok, vrátane telefónov a pôšt a

administratívnu. Definitívne prevzatie plebiscitného územia pod československú štátnu správu sa uskutočnilo 10. augusta 1920. Slávnostné prevzatie obcí pripadnutých Poľsku bolo 15. augusta 1920 v Nižných Lapšiach, kam boli pozvaní na 4. septembra starostovia, aby zložili sľub vernosti Poľskej republike. Spor o Javorinu však pokračoval i v ďalších rokoch a dostal sa aj pred Medzinárodný súdny dvor v Haagu. Definitívna slovensko-poľská hranica na Orave a Spiši bola stanovená na základe rozhodnutia Rady Spoločnosti národov z 12. 3. 1924 podpísaním krakovských protokolov 6. mája 1924. Spiš prišiel o časť chotára obce Jurgov, ale oblasť Javoriny ostala celá v Československu. Po cirkevnej stránke ostali obce v spišskej diecéze do roku 1925.

Poštová prevádzka

Na základe článku 17, belehradskej dohody o prímerí z 13. novembra 1918, ostala administratívna správa v rukách Maďarov na celom území Uhorska. Preto poštové služby na Slovensku aj naďalej zabezpečovala uhorská poštová správa a stále sa na poštách používali uhorské poštové ceniny, pečiatky a formuláre. Poštový styk s poľskou Haličou bol však prerušený.

Po obsadení Spiša v decembri 1918 československým vojskom začala zabezpečovať prepravu poštových zásielok československá poštová správa, ktorá na Spiši koncom roka 1918 prevzala spolu 74 poštových úradov a 15 poštovní. Na spornom území Spiša boli v činnosti nasledovné pošty a poštovne, ktoré zabezpečovali poštové služby aj pre ďalšie obce v svojom okolí:

Pošta **Fridman** (Frigyesvágása) otvorená 20. 3. 1884.

Počet obyvateľov (1916): 1170

Doručovací obvod: Durštín (292), Falštín (200), Krempachy (885), Nová Belá (768)

Pošta **Javorina** otvorená v roku 1885.

Počet obyvateľov (1916): 331

Doručovací obvod: Ždiar (1590)

Pošta **Nedeca** (Nedecz) otvorená 10. 8. 1885.

Počet obyvateľov (1916): 1264

Doručovací obvod: Nedeca – hrad (177), Nižné Lapše (789)

Pošta **Smerdžonka** (Koronahegyfürdő) otvorená 2. 7. 1903.

Počet obyvateľov (1916): 6

Doručovací obvod: Červený Kláštor (15), Lechnica (563), Nižné Šváby (191)

Pošta **Spišská Stará Ves** (Szepesófalu) otvorená 1. 7. 1855.

Počet obyvateľov (1916): 1337

Doručovací obvod: Gibel (165), Potok (105), Matiašovce (840), Kahlenberg (120), Majere (98).

Pošta **Spišské Hanušovce** (Hanusfalva) otvorená v roku 1885.

Počet obyvateľov (1916): 516

Doručovací obvod: Hágy (375), Jezerské (236), Reľov (559)

Pošta **Tribš** (Ujterebes) otvorená 17. 8. 1905.

Počet obyvateľov (1916): 748

Doručovací obvod: Čierna Hora (583), Jurgov (941), Repisko (695), Lapšanka (490),

Vyšné Lapše (929).

Pošta **Veľký Lipník** (Nagyhársas) otvorená 10. 11. 1883.

Počet obyvateľov (1916): 1219

Doručovací obvod: Haligovce (659), Lesnica (455), Huty (27), Veľký Majer (668).

Poštovňa **Kacvín** (Kaczvin) otvorená 22. 12. 1909.

Počet obyvateľov (1916): 867

Doručovací obvod: Malá Franková (365), Veľká Franková (475).

Poštovňa **Richvald** (Kristályfalu) otvorená 19. 2. 1903.

Počet obyvateľov (1916): 550

Doručovací obvod: Havka (150)

Poštovňa **Osturňa** (Osztornya) otvorená 22. 12. 1909.

Počet obyvateľov (1916): 1442

Telegrafné stanice boli k dispozícii v Kežmarku, Spišskej Belej a Spišskej Starej Vsi. Uhorská poštová správa v minulosti prevádzkovala na spornom území Spiša tri ďalšie pošty – poštu Lechnica (Lechnitc) od 30. 3. 1886 do 5. 5. 1894, potom od 12. 8. 1894 do 8. 2. 1899 a od 15. 1. 1900 do 2. 7. 1903, poštu Nižné Lapše (Alsó-Lapos) od 20. 3. 1884 do roku 1893 a poštu Vyšné Lapše (Felső-Lapos) od 25. 7. 1894 do 17. 8. 1905.

Po obsadení územia Spiša československým vojskom a prevzatí pôšt československou poštovou správou neboli aktívované pošty Čierna Hora Kúpele, Dobšinská Ladová Jaskyňa, Kvetnica, Levočské Kúpele, Stará Lubovňa Kúpele, Tatranské Matliare, Turzovské Kúpele a poštovne v Kacvine a Smolníckej Hute - píte. Poštový úrad Mníšek nad Popradom bol 15. 11. 1919 zmenený na poštovňu. Spočiatku československá pošta naďalej využívala uhorské poštové ceny, pečiatky a formuláre, ale zriedkavo boli pre nedostatok použité aj ceny a formuláre rakúskeho pôvodu. Bojujúce jednotky využívali na prepravu svojich zásielok najskôr civilné poštové úrady, v januári 1919 boli aktívované už aj poľné pošty. Vojenské jednotky operujúce na Spiši používali najmä poľné pošty č. 22, č. 44 a č. 75.

Československá pošta vymenila pečiatky uhorskej poštovej správy za pečiatky so slovenskými názvami poštových úradov, niektoré z nich boli aj viackrát upravované. Pečiatky a poštové formuláre boli spišským poštám dodané začiatkom roka 1920, pričom boli uprednostnené pošty na plebiscitnom území, kde bolo činných 8 pôšt a dve poštovne. Poštovňa v Osturni bola v roku 1919 zmenená na poštu, ale po rozhodnutí Konferencie veľvyslancov svoju činnosť ukončila. Použitie známok emisie Hradčany na Spiši je známe až z marca 1919. Na plebiscitnom území boli používané nasledovné poštové pečiatky I. typu:

FRIDMAN x Č.S.P. x a

HANUŠOVCE, ŽUPA SPIŠSKÁ x Č.S.P. x a

JAVORINA x Č.S.P. x a

NEDECA x Č.S.P. x a

OSTURŇA x Č.S.P. x a

SMERDŽONKA x Č.S.P. x a

SPIŠSKÁ STARÁ VES x Č.S.P. x a

SPIŠSKÁ STARÁ VES * Č.S.P. * b
TRIBĚŠ x Č.S.P. x a
VELKÝ LIPNÍK x Č.S.P. x a

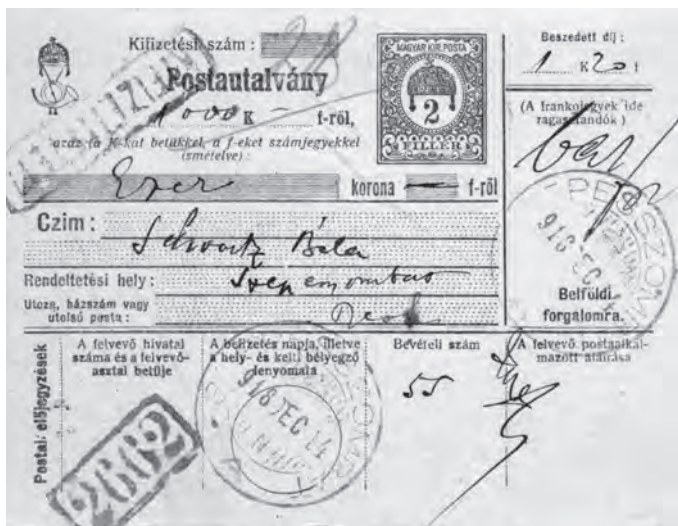
Dohodová plebiscitná komisia sídliaca v Těšine požiadala ČSR a Poľsko o vydanie osobitných známok, ktoré by v období prípravy a konania plebiscitu nahradili poľské a čs. známky. Československo vydalo 13. 2. 1920 známky s pretlačou SO 1920 a krátko na to nasledovalo aj podobné vydanie poľských známok. Na spišské pošty boli dodané začiatkom marca len známky a celiny československé. Pošta tolerovala použitie týchto známok aj mimo plebiscitného územia v jeho blízkom okolí. Zo Spiša je známe takéto použitie na poštách v Huncovciach, Jakubianoch, Jarembine, Kežmarku, Podolinci, Poprade Velkej, Slovenskej Vsi, Spišskej Belej, Starej Lubovni, Starom Smokovci, Tatranskej Lomnici, Vrbove a vo vlakovej pošte Podolinec – Poprad Velká (vlp 957). Objavil sa aj poštový lístok s pečiatkou pošty v Markušovciach. Československé známky bez pretlače boli na pošty dodané v dňoch 6. – 10. augusta 1920. Platnosť plebiscitných cenín nebola oficiálne ukončená, na spotrebovanie známok pošta ponechávala zvyčajne lehotu 14 dní. Poľská pošta prevzala pošty vo Fridmane (Frydman na Spiszu), Nedeci (Niedzica) a Tribši (Trybsz) už v auguste 1920. Na pričlenenom území Spiša otvorila poštu v Jurgove (Jurgów). Poštám boli pridelené nové jednokruhovú pečiatky s priemerom 24 mm bez mostíka s poľským názvom poštového úradu. Použitie československých pečiatok poľskou poštou po odstránení písmen Č. S. P., na rozdiel od Oravy, nie je zo Spiša doložené.

František Dívok

Obr. 1:
Úplná
medzinárodná
peňažná poštová
poukážka odoslaná
v deň Martinskej
deklarácie 30.
októbra 1918 zo
Spišskej Soboty
do Niska v Haliči,
ktoré v tom čase
už nepatriło do
Rakúsko – Uhorskej
monarchie, vrátená
späť.

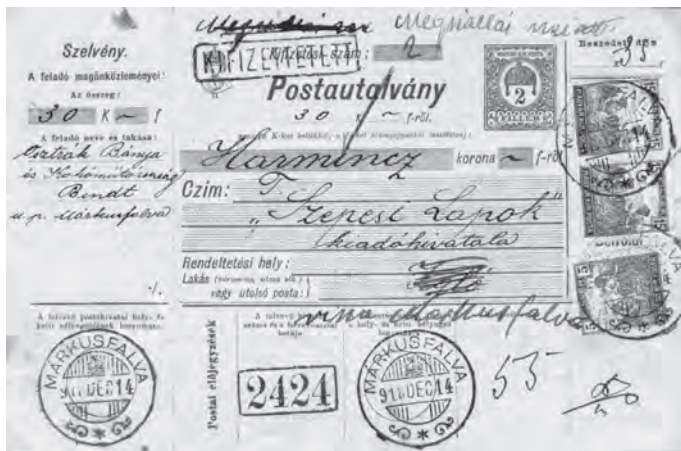

Obr. 2:
Malá uhorská peňažná
poštová poukážka na
1000 korún, odoslaná
14. decembra 1918 zo
Spišskej Soboty, posledný
deň pred útokom
československého vojska
na Poprad, vyplatená v
hotovosti.

Obr. 3:

Úplná peňažná poštová
poukážka na 30 korún,
odoslaná z Markušoviec
do Spišskej Novej Vsi
vrátená späť, posledný
deň pred útokom
československého vojska
na Poprad. Poštový
poplatok 35 halierov
vyplatený uhorskými
známkami.

Obr. 4:
Pohľadnica Vysokých
Tatier odoslaná
10. januára 1919
prostredníctvom poľnej
pošty 46 príslušníkom
železničnej stotiny č. voj.
skupin podplukovníka
Hrbenského operujúcich
v decembri 1918 proti
poľským vojskám na
Zamaguri.

Obr. 5:

Pohľadnica Kojšova
odoslaná 21. júna
1919 prostredníctvom
poľnej pošty 75, v ktorej
príslušník 5. poľnej
stotiny Čs. pešieho pluku
č. 98 opisuje ústup z
Kojšovskej hole a Kojšova
pred vojskami maďarskej
červenej armády.

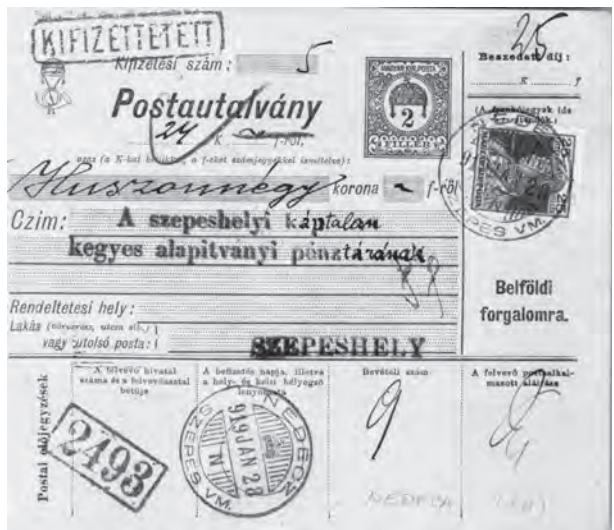

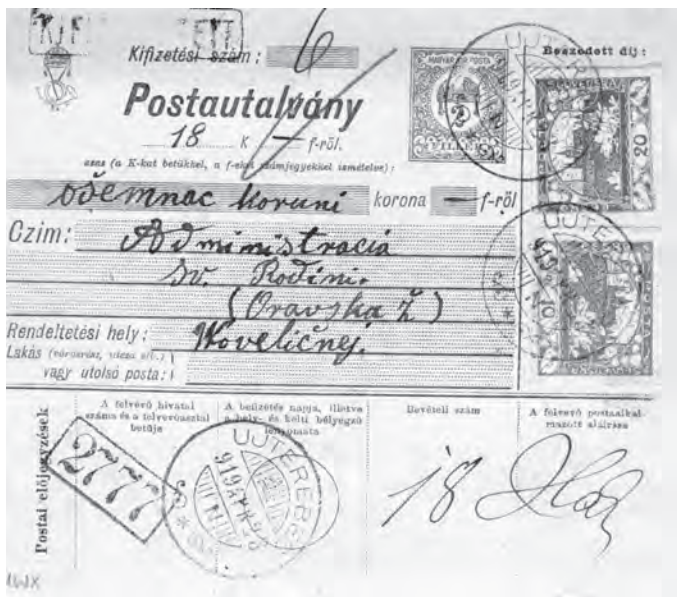
Obr. 6:

Pohľadnica odoslaná
27. júla 1919 z Levoče
príslušníkom veliteľstva 2:
roty 32. streleckého pluku
prostredníctvom poľnej
pošty 75.

Obr. 7:

Uhorská poštová poukážka
odoslaná 28. januára
1919 z Nedece, ktorá po
neuskutočnenom plebiscite
pripadla Poľsku. Poplatok
uhradený 25 halierovou
uhorskou známkou
znehodnotenou uhorskou
pečiatkou s domicilom NEDECZ
SZEPEŠ V.M.

Obr. 8:
Uhorská poštová poukázka odoslaná 23. apríla 1919 z Tribša, ktorý po neuskutočnenom plebiscite pripadol Poľsku. Poplatok uhradený známkami z emisie „Hradčany“ znehodnotenými uhorskou pečiatkou s domicilom UJTЕРЕВЕС.

Obr. 9:
Cenný list odoslaný 10. marca 1920 zo Spišskej Starej Vsi vyplatený známkami pre plebiscitné územie.

Obr. 10:
Odstrižok balíkovej sprievodky k balíku vyplatenému známkami pre plebiscitné územie, odoslanému z Veľkého Lipníka na plebiscitnom území.

Aktuálne trendy v tematickej filatelii - moderný tematický exponát

Príspevok na príklade vývoja generácií tematických exponátov demonštruje súčasné požiadavky na tvorbu a hodnotenie moderných tematických exponátov.

Permanentný rozvoj tematickej filatelie

Tematická filatelia a tvorba tematických exponátov prežívajú **búrlivý, už takmer 100 rokov trvajúci vývoj**, ktorý zďaleka nekončí - stále sa môžeme stretnúť s novými tematickými exponátmi, ktoré posúvajú hranice a ukazujú nové možnosti v použití nových filatelistických materiálov, vo výbere špecifických a netradičných tém a v spôsobe inovatívneho tematického spracovania. V súčasnosti sa tematická filatelia považuje za **plnohodnotnú vystavovateľskú triedu**, ktorá prezentuje nielen tematické ale aj odborné filatelistické znalosti a dokonca prináša inšpiráciu aj pre ostatné triedy. Príkladom sú **spoločné odborné semináre**, na ktorých sa hľadajú styčné body a vzájomné inšpirácie napríklad medzi tematickými a poštovo-historickými alebo tematickými a tradičnými exponátmi.

Pre vystavovateľov nie je ľahké sledovať neustály vývoj, preto je veľmi dôležité stretávať sa a **vymieňať si informácie** s ďalšími zberateľmi, vystavovateľmi a porotcami, **chodiť na filatelistické výstavy, čítať odbornú filatelistickú literatúru, sledovať aukcie** a tým sa neustále udržiavať vo „filatelickej kondícii“. Ideálnym miestom na získavanie informácií **ako budovať moderné tematické exponáty a aké sú najnovšie tendencie hodnotenia** sú filatelistické výstavy a odborné semináre, kde sa dajú vidieť „živé“ exponáty a stretnúť „živí“ odborníci.

Vývojové stupne tematických exponátov

Tematická (filatelistická) zbierka je ľubovoľne usporiadaný súbor (filatelistických) materiálov zameraných na akúkoľvek – zberateľom zvolenú – tému.

Tematický (filatelistický) exponát je logicky usporiadaná tematická (filatelistická) zbierka doplnená textovými popismi a upravená na vystavenie na (filatelistických) výstavách.

Súťažný tematický filatelistický exponát je tematický filatelistický exponát, ktorý zodpovedá kritériám tvorby a hodnotenia súťažných filatelistických exponátov definovaných výstavnými pravidlami Svetovej filatelickej federácie FIP, ktoré na národnej úrovni konkretizuje národný filatelistický zväz (u nás ZSF) do tzv. výstavného poriadku.

Uvedená definícia tematického exponátu nešpecifikuje, čo znamená **logicky usporiadaná tematická zbierka** ani aké **textové popisy** a v akom rozsahu má obsahovať ani čo presne znamená **upravená na vystavenie**.

Tieto pojmy sa neustále vyvíjajú a preto delíme vývoj tematických exponátov do viacerých vývojových stupňov, ktoré nazývame **generácie tematických exponátov**.

Zmyslom zavedenia generácií tematických exponátov nie je silou-mocou kategorizovať tematické exponáty do škatuliek, ale ukázať **typické znaky**, ktorými sa vývojové štádia odlišujú a tým lepšie pochopiť, kde sa moderná tematická filatelia nachádza. To nám pomôže pochopiť, čo je v moderných tematických exponátoch dôležité a na čo sa kladie pri ich hodnotení najväčší dôraz – vedieť posúdiť **potenciál tematického exponátu** na

úspešné hodnotenie na súťažných výstavách.

1. generácia tematických exponátov

V 20. rokoch 20. storočia, v čase zrodu tematickej filatelie, vznikla **1. generácia tematických exponátov**. Hlavnou charakteristikou bola **prezentácia poštových známok v predtlačенých albumoch**, ktoré pokrývali všeobecné námety ako sú zvieratá, história, osobnosti a pod. Hlavná úloha pri tvorbe tematického exponátu 1. generácie ležala na autorovi predtlačенého albumu, ktorým bol vydavateľ a nie na zberateľovi, ktorý len zozbieral chýbajúce známky a zaplnil prázdne okienka. Vtedy sa to však vnímalo inak a tematická filatelia vďačí za rozvoj vydavateľom, ktorí vydávaním predtlačенých albumov „nalinkovali“ **zbieranie známok podľa námetov**.

Ak sa trochu zamyslíme, uvedomíme si, že táto generácia exponátov (alebo presnejšie zbierok) **zostala živá dodnes**. Nemálo zberateľov si stále vyrába (alebo necháva vyrábať) vlastné albumové listy s predtlačенými nadpismi a okienkami na presne určené známky svojho námetu. Je to ich spôsob zbierania a uchovávanía zbierky, ktorý im najlepšie vyhovuje, preto nemajú dôvod ho meniť. **Albumové listy** si vytvárajú podľa dostupných katalógov známok alebo dokonca presne na mieru, aby do nich mohol zaradiť práve tie známky, ktoré majú v zbierke. V podstate ide o akúsi vlastnú úpravu uloženia zbierky určenej nie na súťažnú, ale na súkromnú prezentáciu.

Kedysi sa takéto zbierky vystavovali a hodnotili, dnes sa dajú vnímať len ako forma usporiadania generálnej alebo motívovej zbierky, v ktorej sú vedľa seba umiestnené kompletne série známok a háččiekov, niekedy aj obálky alebo iný filatelistický materiál. Ku možnosti hodnotenia takýmto exponátom **chýba vyššia miera kreativity** autorov (výber témy, špecifický prístup k téme, logická ucelená štruktúra a pod.) a **hodnoverná prezentácia odborných a filatelistických znalostí** (tematické popisy, filatelistické zvláštnosti a ich popis, zaujímavé celistvosti a pod.).

2. generácia tematických exponátov

V 50. rokoch 20. storočia sa tematická filatelia začína dostávať na filatelistické výstavy – formuje sa **2. generácia tematických exponátov**, ktorú charakterizujú stále ešte všeobecné témy, ale vystavovatelia si už pripravujú **vlastné rozloženie výstavných listov** a ku zaradeným známkam pripájajú **krátke sprievodné texty**.

Najdôležitejším znakom tejto generácie bolo **pripojenie sprievodných textov**, čo postupne prinieslo **zskupovanie známok do menších tematických celkov**. Už sa nevystavovalo na štandardne vyrábaných albumových listoch od vydavateľov, ale na albumových listoch, ktoré si vystavovatelia vyrábali podľa svojich potrieb. Tu už badať istú formu **vlastného tvorivého prístupu**, čo sa na súťažných výstavách dá hodnotiť. Texty však boli stále veľmi strohé, skôr išlo o krátke nadpisy alebo heslá. Z hľadiska materiálu, 2. generácia tematických exponátov stále zotrvala len pri zaradovaní poštových známok.

2,5. a 3. generácia tematických exponátov

Tematická filatelia urobila obrovský krok vpred, keď sa v 70. rokoch 20. storočia začal využívať **rôznorodý filatelistický materiál** – na ilustráciu témy sa začali používať rôzne

typy pečiatok, poštové celiny, známkové zošitky a celistvosti. Najskôr len niektoré (FDC, príležitostné pečiatky) a veľmi opatrne, postupne sa pridávali ďalšie a vo väčšej miere. Exponáty takéhoto typu označujeme ako medzistupeň - **tematické exponáty 2,5. generácie**. Skutočne len medzistupeň, lebo až keď sa k tomu v 80. rokoch 20. storočia pridali podrobnejšie **sprievodné texty s užším vzťahom ku konkrétnym filatelistickým materiálom** (takýto spôsob prezentácie nazývame „dialóg“), vznikla nová, skutočne prelomová, **3. generácia tematických exponátov**, ktorá už má všetky črty toho, čo sa súčasnosti považuje za **moderný tematický filatelistický exponát**.

3,5. generácia tematických exponátov

Tematické exponáty dosiahli **3,5. generáciu**, keď začali v tematickej triede na medzinárodnej úrovni dosahovať zlaté medaily, a to vďaka výrazne **zvýšenej rôznorodosti a zvýšenej kvalite filatelistického materiálu**. Tým tematická filatelia po prvýkrát dosiahla **rovnocenný status** v očiach odbornej filatelickej verejnosti, ktorá už začala vidieť v tematickej triede “skutočnú filateliu” so špičkovými filatelistickými materiálmi a sprievodnými textami úzko korešpondujúcimi s prezentovaným filatelistickým materiálom.

Výrazný podiel na zvýšení povedomia o vysokej kvalite filatelistického materiálu v tematických exponátoch majú tzv. **filatelistické štúdie**. Ich hlavným účelom je prezentovať filatelistický materiál nielen z pohľadu jeho tematickej vhodnosti, ale aj **z pohľadu jeho filatelickej kvality**. To spôsobilo, že tematickí vystavovatelia začali hľadať a zaraďovať do exponátov nielen bežné materiály v ich najlacnejšej forme, ale svoje úsilie zamerali aj na rôzne varianty (perforácia, papier, farba), typické a náhodné výrobné chyby, na produkty vznikajúce vo fáze prípravy a tlače, na zaujímavé poštové použitie a na iné filatelisticky zaujímavé a často omnoho vzácnejšie formy. Jedným dychom však treba priznať, že zaraďovanie filatelistických štúdií do súťažných exponátov sa najmä v počiatočnej fáze stretlo aj s negatívnymi reakciami. Postupne sa však podarilo špecifikovať **rozumné a nenásilné formy prezentácie filatelistických znalostí**, ktoré zvyšujú vysokú kvalitu a výnimočnosť filatelistického materiálu, ale pritom nepotláčajú tematický rozvoj výstavného listu (a celého exponátu).

Ak to zjednodušíme, 3,5. generácia sa od 3. generácie líši **vyváženým použitím rôznorodého vysoko kvalitného filatelistického materiálu** v celom tematickom exponáte: nielen na každom výstavnom liste nejaký neznámkový materiál, ale využitie maximálneho počtu všetkých dostupných typov filatelistického materiálu na všetkých listoch. Takéto zrovnoprávnenie všetkých typov materiálu malo v praxi za následok **výrazný úbytok poštových známok** a ich nahradenie ostatnými filatelistickými poštovo-historickými dokladmi a dokumentmi, ktoré sa podľa vyššie uvedených pravidiel považujú za **vhodný filatelistický materiál**.

4. generácia tematických exponátov

Tematická filatelia dosiahla stupeň rozvoja, ktorý nazývame **4. generácia tematických exponátov**, keď Damian Läge vystavil exponát “Australasian Birdlife”. V tomto exponáte rozvinul do dokonalosti obe fundamentálne stránky tematickej filatelie: **vysoko odborné tematické spracovanie a zaradenie rôznorodého a veľmi vzácného filatelistického materiálu**. A navyše tieto dva aspekty dokázal – čo je v súčasnosti považované za

najdôležitejšie a najťažšie – **prepojiť do zaujímavého rozprávania alebo príbehu**, ktorý dokáže zaujať nielen odborníkov, ale aj laických návštevníkov filatelistických výstav. Vďaka tomuto exponátu a jeho inovatívnemu prístupu začala aktívna generácia dnešných tematických vystavovateľov hľadať **nové inšpirácie** a rozvíjať **vlastný spôsob tematického vystavovania**. A to prináša stále nové a zaujímavé tematické exponáty so špecifickými netradičnými témami, v ktorých vystavovatelia dokážu súčasne prezentovať hlboké odborné vedomosti a filatelistické znalosti, a ešte pridať aj niečo navyše.

Na prechod k exponátom 4. generácie **nevieme stanoviť exaktné kritériá**, skôr ide o subjektívny názor – o exponáte štvrtej generácie sa už dá povedať, že tvorí akýsi **samostatne fungujúci „živý“ organizmus** snád až **umelecko-literárne dielo**, ktoré prináša niečo nové, má vlastnú výpovednú hodnotu a používa vlastné komunikačné prostriedky – jedným slovom je to **originál**.

Zastaraný verzus moderný tematický exponát

Zo súčasného pohľadu je najvýznamnejším „bodom zlomu“ **zrod tematických exponátov 3. generácie**, ktorý je veľmi významným medzníkom vo vývoji tematických exponátov a celej tematickej filatelie, lebo striktno oddeľuje **zastarané tematické exponáty**, ktoré nemajú na súčasných výstavách nádej na úspech a **moderné tematické exponáty** vytvorené podľa v súčasnosti platných hodnotiacich kritérií. Inými slovami, ak chce vystavovateľ pomýšľať na úspech na filatelistickej výstave, musí si **bezpodmienečne osvojiť všetky črty exponátu 3. generácie a úspešne ich aplikovať v exponáte**. Žiaľ, tento významný fakt niektorí vystavovatelia a dokonca ani porotcovia doteraz plne nepochopili a zotrávajú na niekoľko desaťročí starých názoroch a tézach. Viem, niekedy je veľmi ťažké akceptovať, že to čo stačilo pred 30 rokmi na zlatú medailu, sa dnes považuje za zastarané a dávno prekonané, ale doba sa mení a tematická filatelia nezastala na jednom mieste, ale stále sa rozvíja. A to dokonca tak, že exponát, ktorý získal pred 10 rokmi zlatú medailu, dnes len s obtiažami obháji medailu pozlátenú.

Vývojový stupeň a potenciál úspešnosti tematického exponátu

Uvedená charakteristika vývojových stupňov tematických exponátov nie je samoúčelná. Okrem iného umožňuje zistiť **potenciál úspešnosti konkrétneho exponátu**. V súčasnosti platia nasledovné nepísané pravidlá (pod úspešným hodnotením rozumieme zisk aspoň veľkej striebornej medaily): Na regionálnej výstave majú potenciál byť úspešne hodnotené exponáty aspoň 3. generácie. Na národnej výstave majú nádej na úspech len exponáty 3. generácie, s tým, že sa už očakávajú exponáty 3,5. generácie. Na medzinárodnej a svetovej výstave by mal mať exponát aspoň hlavné črty exponátu 3.5. generácie, ak chce pomýšľať aspoň na pozlátenú medailu, pričom na zlatú medailu môžu aspirovať len exponáty blížiacie sa svojim charakterom ku 4. generácii tematických exponátov.

Pre prehľadnosť zhrňa základné charakteristiky jednotlivých kategórií nasledujúca tabuľka. Pomocou nej a pomocou odpovedí na nižšie uvedené kontrolné otázky sa dá zhruba zistiť, **do ktorej vývojovej kategórie tematický exponát patrí**, a teda **akú má nádej na úspech na filatelistickej výstave** (regionálnej, národnej alebo medzinárodnej).

Generácia

Forma

Generácia	Forma	Téma	Spracovanie	Popisy	Typy materiálov
1.	Predtlačené listy	Veľmi všeobecné témy	Motívové spracovanie	Žiadne popisy priamo na listoch	Poštové známky
2.	Vlastné listy – štandardný formát	Všeobecné témy	Motívové spracovanie	Minimálne popisy – nadpisy a heslá	Poštové známky
2,5.	Vlastné listy – štandardný formát	Užšie témy	Jednoduché tematické spracovanie	Krátke texty bez bližšieho súvisu s materiálom	Niekoľko typov materiálov
3.	Vlastné listy – štandardný formát	Úzke témy	Kvalitné tematické spracovanie	Podrobné texty – úzky súvis s materiálom (dialóg)	Rôznorodý materiál
3,5.	Vlastné listy – neštandardné formáty	Veľmi úzke témy	Kvalitné tematické spracovanie	Podrobné texty – úzky súvis s materiálom (dialóg)	Rôznorodý rovnomerne rozmiestnený materiál, filatelistická špecializácia
4.	Vlastné listy – neštandardné formáty	Špecifické témy	Spracovanie vo forme uceleného príbehu	Podrobné texty – veľmi úzky súvis s materiálom (dialóg)	Rôznorodý rovnomerne rozmiestnený materiál, filatelistická špecializácia

K lepšej orientácii a ľahšej klasifikácii tematického exponátu pomôžu nasledujúce kontrolné otázky. Ak na väčšinu z nich existuje kladná odpoveď, **exponát je na správnej ceste**.

- Používate vhodnú veľkosť výstavných listov, ktoré umožňujú prezentovať všetky dôležité filatelistické materiály bez zbytočného prekryvania alebo nebudaj skladania materiálov alebo neustále bojujete s nedostatkom miesta a niektoré zaujímavé materiály sa vám jednoducho na výstavný list nevmestia?
- Je prezentácia na výstavnom liste jednoduchá a prehľadná, s jasným oddelením, čo je nadpis, čo je hlavný a čo vedľajší tematický popis a čo je odborný filatelistický popis alebo sú všetky texty napísané jedným typom písma a neodlišujete popisy, ktoré nesú tematické a filatelistické informácie?
- Predstavuje názov a zvolená téma vášho exponátu nový pohľad, niečo inovatívne, doteraz neznáme a nepublikované alebo sa pridžate prístupu, ktorý možno nájsť v bežnej encyklopédii?
- Je váš plán exponátu vašim vlastným dielom alebo viac či menej kopíruje obsah niektorej vedecko-populárnej publikácie?
- Je každý tematický popis dokumentovaný zodpovedajúcim materiálom a naopak každý materiál ma zodpovedajúci tematický popis alebo píšete o niečom čo nedokážete dokumentovať filatelistickým materiálom a zaraďujete filatelistický materiál s motívmi, ktoré v popisoch nespomínate?
- Obsahuje váš exponát na každom výstavnom liste rôznorodý filatelistický (a vždy aspoň jeden neznámkový) materiál alebo na drvivej väčšine listov prevládajú poštové známky?
- Obsahuje každý výstavný rám a aj exponát ako celok dostatočný počet rôznych typov filatelistických materiálov alebo používate len niekoľko najbežnejších typov filatelistických materiálov?
- Je rôznorodý a vzácny materiál vo vašom exponáte rozložený rovnomerne na všetkých rámoch alebo sa koncentruje napríklad len na prvom ráme alebo len v jednej časti exponátu?

- Obsahuje váš exponát len filatelistické materiály, t. j. nenachádza sa vo vašom exponáte žiadny nefilatelistický materiál alebo si pomáhate nefilatelistickým materiálmi, ktoré nemajú čo v kvalitnom súťažnom exponáte hľadať (pohľadnice, fotografie, celiny s neúradnými prítlačami, známky nežiaducich vydaní (napr. arabské šejcháty), pseudoznámky neexistujúcich krajín, súkromné - neoficiálne známkové vydania a pod.)?

Ak má exponát ambície úspešne sa presadiť na národnej alebo medzinárodnej výstave, ďalšou pomôckou môže byť overenie kritéria **rôznorodosť filatelistického materiálu**. Jednoduchým spôsobom ako zistiť, do ktorej vývojovej (a teda kvalitatívnej) generácie exponát v tomto kritériu patrí, je spočítať rôzne typy filatelistických materiálov na každom výstavnom ráme (16 výstavných listov). Ak je počet rôznych typov materiálov na jednom ráme (16 výstavných listov) nižší ako 10, nedá sa veľmi hovoriť o rôznorodosti (maximálne 2,5. generácia), ak sa pohybuje počet medzi 10 – 15 už je to celkom dobré (maximálne však 3. generácia). A ak zistené číslo presahuje 16 rôznych typov materiálov na každom jednom výstavnom ráme, ide - v tomto kritériu - skutočne o **exponát vyššej tematickej generácie** (3,5. alebo 4. generácia).

Zopár slov na záver

Ako vidíme, vývoj ide neustále dopredu - tematická filatelia sa permanentne vyvíja, preto možno niekoho prekvapí, že stále existujú zberatelia, ktorí zostávajú svoje zbierky zodpovedajúce každej z opísaných generačných prístupov – dopĺňanie známok do predtlačných albumov, vytváranie vlastných albumových listov podľa individuálnych potrieb alebo vytváranie viac či menej sofistikovaných súťažných exponátov. Je to prirodzené, každý máme svoju predstavu o tom, čo nás baví a nie všetci máme ambície svoje exponáty vystaviť na verejnosti alebo dokonca zúčastňovať sa súťažných výstav (a podriaďovať sa stanoveným hodnotiacim kritériám). Zbieranie známok a filatelia je v prvom rade hobby, preto sa jej venujme v miere, ktorá spôsobuje radosť a uspokojenie v prvom rade nám samým.

Skúste preto reálne odhadnúť svoje možnosti a určiť si cestu, ktorou sa vyberiete, nech vám vaše hobby prináša patričnú zábavu a uspokojenie. Zvoľte si - či vám stačí mať zbierku doma len pre svoje potešenie, či ju chcete prezentovať vo forme propagačného exponátu alebo či máte vyššie ambície a plánujete sa zúčastňovať súťažných filatelistických výstav regionálneho, národného alebo dokonca medzinárodného charakteru. Ak ste si zvolili tú poslednú možnosť, **patrí vám** uznanie. Lebo prebudovať zbierku a vytvoriť exponát na vyššej kvalitatívnej úrovni a prezentovať ho na verejnosti nie je ľahká cesta, ktorú môžu občas sprevádzať aj drobné sklamaná a neúspechy, no ak sa nevzdáte zvyčajne je korunovaná pocitom zadosťučinenia a kladného ohodnotenia odbornou verejnosťou. Ak ešte k tomu vezmete na vedomie, že pre súťažné (a nielen tematické) exponáty existujú rokmi budované pravidlá, ktoré treba rešpektovať, môžete očakávať, že váš exponát bude spravodlivo ohodnotený a vy získate nielen zaslúženú bodovú, medailovú a niekedy aj vecnú odmenu, ale aj vnútornú spokojnosť a zadosťučinenie.

Z dejín pošty v Poprade

Počiatky organizovaných poštových služieb na území Slovenska spadajú do obdobia po Moháčskej bitke v roku 1526. Značná časť Uhorska sa po prehratej bitke dostala pod nadvládu Turkov. Ústredné uhorské orgány sa premiestnili do Bratislavy, kde zotrvali až do 18. storočia. Strategický význam získalo spojenie západnej časti krajiny s jej východnou až do Sedmohradska cez územie severného Slovenska. V polovici 16. storočia vzniká poštová linka, ktorá vychádzala z Bratislavy a cez Hornú Nitru, Žabokreky, Ružomberok, Levoču, Prešov a Košice viedla až do Sibiu v Sedmohradsku. Na Spiši boli na tejto trase štyri poštové stanice: za liptovskou obcou Hybe to boli postupne Lučivná, Hôrka, Levoča a Korytné. Nasledujúca stanica už bola v šarišských Bertotovciach.

Vtedy samostatné mestečko Poprad spolu s ďalšími spišskými mestami boli v čase vzniku tejto poštovej linky v poľskom zálohu (1412-1772). Po celú dobu existencie tejto poštovej trasy jedine pôvodný Poprad ležal na jej trase. Súčasnú mestskú časť Popradu: Veľká, Matejovce, Stráže pod Tatrami i vtedy najvýznamnejšia Spišská Sobota ležali mimo hlavnej trasy. Poprad však bol stáročia len prejazdovým miestom, poštové vozy tu nezastavovali. Prejazdovým miestom bol Poprad aj v roku 1831. Podľa knihy „Der Reise-Säkretar. Ein geographisches Posthandbuch für alle Reisende, Kaufleute, Post- und Geschäftsmänner.“ autora Franza Raffelspergera poštová trasa za Lučivnou, kde bola poštová stanica, križovala rieku Poprad, nasledoval samotný Poprad a odtiaľ cez Hozelec a Sv. Ondrej sa dostávala do Hôrky, kde bola ďalšia poštová stanica.

Aj napriek tomu, že v Poprade nebola poštová stanica, nebolo mestečko bez spojenia so svetom. Dopravu pošty si mesto zabezpečovalo poslami. Už prvý zachovaný mestský štatút asi z roku 1570, ktorý upravoval niektoré pravidlá, ktoré museli obyvatelia dodržiavať, obsahuje zmienku o posloch. Štatút obsahuje 14 paragrafov. Jeden z nich znel: „Keď richtár potrebuje posla a označí na tento účel nejakého muža, nesmie sa mu to odoprieť.“ S týmto zrejme súvisí aj ďalšie pravidlo, podľa ktorého „richtár má právo používať pre výkon svojich povinností obecného koňa“. Symbolom výkonu verejnej správy a súdnictva mestom a súčasne dokladom o tom, že mestá už mali svoje kancelárie, boli pečate. Mestá ich používali na overovanie významných právnych aktov, dohôd, zmlúv a iných listín, ale malé pečate aj na uzatváranie svojich písomností, najmä korešpondencie. Tak to bolo aj v prípade Popradu, ktorého najstaršia pečať sa zachovala z polovice 16. storočia. (Dejiny Popradu, 1998, s.68, tiež AMP 41/II, s.7-8) Takýto poslovia zrejme najčastejšie chodievali do Starej Lubovne, kde bolo sídlo poľského zálohu spišských miest, prípadne do najbližšej poštovej stanice v Hôrke.

Takýto systém doručovania správ vydržal až do začiatku 19. storočia. Poprad mal v tom čase okolo 1100 obyvateľov. Ešte v roku 1692 založil Jakub Zieser v Poprade papiereň (DP, 1998, s.97), ktorú možno považovať za jedinú prosperujúcu manufaktúru nielen v historickom Poprade, ale i jeho súčasných mestských častiach až do 19. storočia. Papiereň v Poprade fungovala do polovice 20. storočia. Až v roku 1845 založil August Scholtz v Matejovciach dielňu na výrobu kónských česadiel, ktorá sa neskôr pretvorila na modernú fabriku, ktoré dnes vyrábajú automatické práčky a ohrievače vody. (DP, 1998, s.123) Dovedajší spôsob dopravy pošty zrejme už koncom 18. a začiatkom 19. storočia

rozvíjajúcim sa mestám na Spiši nevyhovoval. V regióne začínajú vznikať „zberne listov“ (literarum collectans), odkiaľ sa listy hromadne doručovali do najbližšej poštovej stanice.

V slobodnom kráľovskom meste Kežmarok takáto zberňa fungovala už asi v roku 1764. (Chalupecký, Ivan: K začiatkom poštovníctva v Kežmarku. In: Zborník prednášok zo seminára Kežmarská pošta a filatelia, 2008, s.11-15) Monografia československých známok, XIV. diel, pritom udáva vznik pošty (listovej zberne) v Kežmarku až v roku 1800, v Spišskej Novej Vsi v roku 1803.

Medzi prvými listovými zberňami, ktoré vznikli na Spiši bola aj tá v Poprade. V mestečku, ktoré patrilo k tým menším na Spiši, vznikla pošta v podobe listovej zberne 1. júna 1809 (Monografia). Podľa Arnolda Preislera (Slovenský filatelista 4/1940, s.59 a 7/1940, s.124) tento dátum však znamená deň, kedy sa úradné zápisy prvý raz zmieňujú o poštovom úrade, nie dátum zriadenia úradu podľa úradných záznamov. Nie je teda vylúčené, že zberňa listov mohla fungovať v Poprade už skôr.

Popradská zberňa listov bola zrejme už od svojho vzniku napojená na poštovú stanicu v Hôrke, o čom svedčia viaceré dobové zdroje. V knihe „Tudományos gyűjtemény“ z roku 1819 autor uvádza aj toto: „Jedna pobočka pošty Hôrka sa nachádza v Poprade. Je zaujímavé, prečo nevedla poštová trasa už od dávna rovno do Kežmarku a z Kežmarku do Poľska, keďže oblasť Spiša mala toľko spoločné s Poľskom, namiesto toho, že s niekoľkomíľovou okľukou ide cez Hôrku a Levoču.“ Zmienka o Kežmarku zrejme súvisí s tým, že na začiatku 19. storočia sa objavilo niekoľko návrhov na premiestnenie poštovej stanice z Hôrky do Kežmarku (Chalupecký, Ivan: K začiatkom...) Existenciu pošty v Poprade potvrdzuje aj ďalšia publikácia z roku 1821 Topographisch-statistisches Archiv des Königreichs Ungern“ od Johanna Csaplovicsa, ktorý uvádza, že „V Poprade sa tiež ešte nachádza filiálka poštového úradu z Hôrky a dobrý papierenský mlyn.“ A nakoniec v knihe Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst z roku 1825 sa opäť uvádza, že „Poprad má filiálku pošty z Hôrky.“

V roku 1817 sa zaviedlo povinné označovanie listových zásielok pečiatkou. (Gáta, Otto – Belás, Milan: Dejiny pošty v Považskej Bystrici, 2007, s.12) Prvá známa pečiatka pošty v Poprade pochádza z roku 1825. (Monografia) Ide o oválnu pečiatku so štyrmi ozdobnými vlnkami, v strede s nápisom POPPRAD (C.409). Už v roku 1828 používa popradská pošta novú pečiatku (C.409), ktorá je takmer rovnaká, ako prvá. Upravený je len názov na POPRAD. Názov popradskej pošty sa od jej vzniku takmer nezmenil. Len v období od 70-tych rokov 19. storočia až do vzniku Československa v roku 1918 používala popradská pošta pečiatky s dĺžňom nad písmenom A - Á, v podobe POPRÁD. Zrejme vďaka svojmu „univerzálnemu“ pôvodnému názvu Poprad nedošlo k zásadnému ponemčeniu, pomaďarčeniu či opätovnému poslovenčeniu názvu nielen pošty, ale i samotného mesta Poprad. Prvá písomná zmienka o „Poprade“ je zo 16. marca 1256. Na poštových pečiatkach sa nikdy neobjavil názov „Deutschendorf“, ktorý Poprad používal v stredoveku, najmä pod vplyvom výrazného nemeckého osídlenia mesta. Aj vtedy sa však v niektorých dokumentoch používalo pomenovanie Deutschendorf súbežne s pomenovaním Poprad. Od roku 1660 však mesto používalo zásadne už len pomenovanie Poprad. Je možné, že k zmene používania názvu viedla postupná slovakizácia Popradu alebo skutočnosť, že poľským vrchnostiam slovenský názov lepšie

vyhovoval. (DP, 1998, s.83)

Už v roku 1830 je zberňa listov v Poprade uvádzaná ako najbližší poštový úrad (Postamt) od zdroja/prameňa minerálnej vody v Mlynici. Ostatné pramene či kúpele, ako Sv. Ondrej, Spišská Belá, Filice, Veký Slavkov, Smokovec, Švábovce, Toporec či Slovenská Ves majú ako najbližší poštový úrad (Postamt) uvedenú Levoču. Tieto údaje sa nachádzajú v cestovateľskej príručke, v časti venovanej kúpeľom a prameňom minerálnych vôd v Uhorsku. (Porov. Raffelsperger, Franz: Der Reise-Sekretär. Ein geographisches Posthandbuch für Reisende, Kaufleute und Geschäftsmänner., Viedeň, 1829-1830) Zrejme už v roku 1831 majú Kežmarok a Spišská Nová Ves poštové spojenie s Levočou na vyššej úrovni ako obyčajná zberňa listov. Obe pošty sú však stále uvádzané ako zberne listov (Briefsammlung). Autor poštovej príručky z roku 1831, ktorým je ten istý poštový úradník Franz Raffelsperger však medzi poštovými úradmi ani zberňami v Uhorsku vôbec neuvádza zberňu listov či poštový úrad v Poprade. Zrejme kvôli tomu, že do Popradu nevedla osobitná poštová linka. Vôbec existencia a postavenie pošty v Poprade je zaujímavé, keďže takmer všetky zberne listov či nové poštové úrady a stanice vznikali v tomto období mimo existujúcich poštových trás a zriadenie nových pôšt znamenalo aj otvorenie novej poštovej linky. Naopak, Poprad ležal priamo na jednej z hlavných poštových trás, takže zavedenie osobitnej pravidelnej poštovej linky tu nemalo opodstatnenie.

O tom, kde sa v prvej polovici 19. storočia nachádzala pošta – zberňa listov v Poprade a kto ju viedol, zatiaľ nemáme takmer žiadne údaje. S najväčšou pravdepodobnosťou bola takáto pošta umiestnená v dome aktuálneho poštára, o čom svedčí aj neskorší vývoj poštovníctva v Poprade.

Je však evidentné, že v Poprade bola v roku 1834 jedna zo zberní listov (Briefsammlung) v košickom poštovom dištrikte. Pod košický dištrikt patrilo v tom roku 61 poštových staníc a štyri zberne listov. (Kudler, Joseph: Versuch einer tabellarischen Darstellung des Organismus der Österreichischen Staatsverwaltung, Viedeň, 1834) Prvým, po mene známym, popradským poštárom je až Ján Klein. V knihe „Schematismus Inclyti Regni Hungariae partiumque eidem adnexarum.“ z roku 1844 je okrem iného aj zoznam poštových úradov a úradníkov Uhorska podľa jednotlivých dištriktov. V košickom dištrikte sú za zoznamom poštových staníc s menami poštmajstrov uvedené aj zberne listov s menami tamojších úradníkov (Decretales literarum collectantes). V Poprade je takýmto poštárom Joannes (Ján) Klein. V Levoči je poštmajstrom Adolphus Probstner a expeditorom Joannes Kiray, v Hôrke vdova Clara Hadbavny, zastupujúcim úradníkom je Joannes Szitkey, v Smolníku Carolus Preisz. poštová stanica v Korytnom je neobsadená, zastupujúcim úradníkom je Franciscus Kosztolányi. Uvoľnené miesto v poštovej zberni je aj v Spišskej Novej Vsi a provizorium je aj v Kežmarku, kde je zastupujúcim úradníkom Ladislaus Cerva. V poslednej poštovej stanici na Spiši v Lučivnej, ktorá však patrí do bratislavského dištriktu, je poštmajstrom Donatus Várady Szathmáry, expeditorom je Andreas Klonkay.

V 40-tych rokoch 19. storočia začala popradská pošta používať novú pečiatku (G.404), kde sa okrem názvu pošty nachádza už aj dátumový údaj. Dodanie novej pečiatky na poštu v Poprade súviselo s povinnosťou poštmajstra dopĺňať miestne pečiatky dátumom, podľa nariadenia Hlavnej poštovej správy vo Viedni z 1. mája 1839. (Gáťa,

Otto – Belás, Milan: Dejiny pošty..., s.21) Bola to posledná pečiatka z predznámkového obdobia používaná v Poprade.

Ku koncu prvej polovice 19. storočia začínajú vznikať na Spiši aj ďalšie zberne listov, ktoré sa neskôr transformujú na poštové expedície, prípadne na poštové stanice. V roku 1844 vzniká nová poštová linka, ktorá spája Levoču s poľskou Haličou (Nowy Sacz) cez poštové stanice Kežmarok a Stará Lubovňa. (Chalupecký, Ivan: K začiatkom...) Monografia uvádza vznik poštovej stanice v Starej Lubovni 1. októbra 1844.

Už v roku 1840 vydáva britská kráľovská pošta vôbec prvé poštové známky na svete. Táto novinka dorazila do Rakúskej monarchie o desať rokov neskôr. Rakúska pošta vydáva prvé poštové známky 1. júna 1850. Tento deň je dôležitý pre viaceré súčasné krajiny, keďže po rozpade Rakúsko-Uhorska v roku 1918 vzniká viacero nástupníckych štátov, vrátane Československa. Prvé rakúske známky platili do 31. decembra 1858, teda aj na území dnešného Slovenska. Prvé výplatné rakúske známky mali nominálnu hodnotu 1, 2, 3, 6 a 9 Kreuzer (Tekel, Jozef: Prvé známky Rakúskeho cisárstva (1850) a ich použitie na Slovensku, In: Katalóg Slovensko 2002, s.70)

V diele „Erläuterungen über das neue österreichische Briefftaxirungs-System, mit dem bezüglichen Briefpostporto-Tarif und einem vollständigen Verzeichnisse aller inländischen Postämter, ihrer Entfernung und der dahin von Wien aus entfallenden Briefftaxe“ od poštmajstra a redaktora poštových novín C. A. Rittera z roku 1850 sú uvedené všetky poštové úrady a poštové stanice v rakúskej monarchii. Na území historického Spiša boli podľa tejto publikácie tieto poštové stanice: Hôrka, Kežmarok, Korytné, Levoča, Lučivná, Spišská Nová Ves, Smolník a Stará Lubovňa. V prípade poštových staníc je uvedená ich vzdialenosť od Viedne v míľach, ako aj výška poštovného, v tomto prípade 9 Kr. Okrem toho fungovali na Spiši aj poštové úrady, pri ktorých tieto údaje chýbali: Gelnica, Hniezdne, Podolíneec, Poprad, Spišská Stará Ves a Spišské Podhradie. V prípade Hniezdného a Podolínce by tak išlo o doteraz nepublikovanú existenciu pošty (zrejme zberne listov) v tomto období. Monografia uvádza vznik pošty v Podolínci 1. augusta 1862 a v Hniezdom až 24. mája 1868.

Ešte aj pri zavedení prvých poštových známok v rakúskej monarchii pošta v Poprade má podobu listovej zberne. Kvalitatívny skok pre popradskú poštu predstavuje rok 1853. Tesne predtým, v roku 1852 začína popradská pošta používať novú pečiatku (E.401). Vo vestníku rakúskeho ministerstva obchodu (Verordnungsblatt für die verwaltungszweige des österreichischen handelsministeriums“, Viedeň, 1853, No. 45) z 18. júna 1853 bol uverejnený oznam o konkurze na obsadenie miesta poštového expedienta: „Podľa vypísaného konkurzu cisársko-kráľovského Poštového riaditeľstva v Košiciach, zo dňa 3. júna 1853, Č. 1901, je miesto poštovej expedície v meste Poprad, Spišská župa v Uhorsku, kde má byť táto poštová expedícia, ktorá sa má zaoberať vykonávaním poštových služieb a v spojitosti s používaním s prechádzajúcou poštou obsadiť. Príjmy poštovej expedície sa skladajú z ročného príjmu 60 florénov a úradného paušálu približne 20 florénov. Záujemcovia o udelenie tohoto služobného miesta, pri zložení kaucie 100 florénov, uvedú v žiadosti svoj vek, vzdelanie, znalosti nemeckého jazyka, svoje doterajšie zamestnanie, ako aj svoj politický a morálny postoj, svoje majetkové pomery, ako aj bydlisko v centre Popradu a na poštovej trase toho samého položený dom, zabezpečený proti ohňu a pre poštovú službu plne dostačujúci vierohodne

potvrdiť, môžu sa do 10. júla 1853 u menovaného poštového riaditeľstva uchádzať. Tento novomenovaný poštový expedient musí pred prevzatím tejto služby, ktorý musí bezchybne viesť poštové obchody, musí nutné znalosti z praktického vedenia poštového úradu alebo inej poštovej expedície nadobudnúť, a tieto ústnou a písomnou skúškou dokázať.“ Zberňa listov sa tak mala približne po polstoročí existencie zmeniť na poštovú expedíciu.

Výsledky konkurzu boli známe ešte v tom istom roku. Vo Vestníku rakúskeho ministerstva obchodu č. 73 z 19. októbra 1853 sa v časti venovanej personálnym otázkam uvádza: Poštovým expedientom v Poprade bude Johann Eugen Klein. Vo Vestníku č. 81 z 26. novembra 1853 sa pod titulkom: Zriadenie poštovej expedície v Poprade v Uhorsku. Č. 17071-P uvádza: „V meste Poprad, Spišská župa v Uhorsku, nadobúda účinnosť od 1. novembra 1853 poštová expedícia (výpravňa pošty), ktorá sa má zaoberať so službami listovej pošty, a bude v spojení prostredníctvom ostatného poštového spojenia, ktorá sa bude realizovať štyrikrát za týždeň medzi Nitrou a Levočou.“ V prílohe tohto nariadenia sa nachádza zoznam poštových úradov, ktoré nie sú vzdialené ďalej ako 20 míľ od novej poštovej expedície v Poprade. Všetky ostatné poštové úrady, ktoré nie sú uvedené v tomto zozname, má registrovať poštová expedícia v Poprade aj so vzdialenosťou ako do Hôrky.

V ďalšej časti prílohy je uvedený okrskok objednávky poštovej expedície v Poprade. Pod popradskú poštu patrili tieto obce, osady či usadlosti: Kvetnica (Blumenthal) – dnes časť Popradu, Žakovce (Eisdorf/Zsakocz), Veľká (Felka) – dnes časť Popradu, Filice (Filicz) – dnes súčasť Gánoviec, Gánovce (Gánocz), Gerlachov (Gerlachfalva), Spišská Sobota (Georgenberg/Szepes-Szombathely) – dnes časť Popradu, Hranovnica (Grenicz), Hozelec (Hozelec), Karvas – zaniknutá usadlosť v katastri Spišského Bystrého, Kravany (Kravjan), Spišské Bystré (Kubach), Matejovce (Matejocz) – dnes časť Popradu, Stráže pod Tatrami (Michelsdorf/Sztrázsa) – dnes časť Popradu, Mlynica (Mülenbach), Poprad, Smokovec (Smeks) – dnes Starý Smokovec, Veľký Slavkov (Gros-Schlagendorf/Nagy-Szálók), Telgárt (Telgart), Spišská Teplica (Teplicz), Ugovské (Ugovska) - zaniknutá usadlosť v katastri Spišského Bystrého, Vernár, Vikartovce (Vikartócz), Visová (Viszova) - usadlosť v katastri Spišského Bystrého, Stará Lesná (Alt-Waldorf/Ó-Lészna) a Nová Lesná (Neu-Waldorf/Új-Lészna).

Podľa záznamov v rímskokatolíckej matrike pokrstených v Poprade sa Ján (Johann) Eugen Klein narodil 8. júla 1824 rodičom Jánovi Kleinovi, pôvodom zo Spišskej Teplice a Rozálii Szedlayovej, takže úrad prebral ako ani nie 30-ročný. Ján Eugen Klein bol zrejme synom prvého po mene známeho popradského poštára z roku 1844. Spomínaný Ján Klein však zomrel 3. októbra 1845 ako 42-ročný. Kto bol popradským poštárom v rokoch 1845 až 1853 zatiaľ nie je známe, nie je však vylúčené, že túto funkciu mohla po jeho smrti zastávať jeho manželka.

Už o dva roky však Poštové riaditeľstvo v Košiciach vypisuje nový konkurz na obsadenie miesta poštového expedienta v Poprade. Oznam bol uverejnený vo Vestníku č. 54 z 12. septembra 1855. Od budúceho nájomcu poštového úradu sa vyžadovali rovnaké podmienky, ako v prípade predchádzajúceho konkurzu. Záujemca o miesto poštového expedienta musel zložiť kauciu 100 florénov, avšak ročná odmena pre poštára už predstavovala 80 florénov a ďalších 20 florénov bol úradný paušál, zrejme na kancelárske

potreby. Aj z výšky kaucie možno usudzovať, že o služby poštového expedienta sa nemohol uchádzať ktokoľvek. Okrem vlastníctva domu v centre mesta musel záujemca zložiť aj relatívne vysokú kauciu, ak si uvedomíme, že ročná odmena bola nižšia, ako samotná kaucia.

Výsledky konkurzu na obsadenie miesta poštového expedienta v Poprade boli známe už o dva mesiace. Vo Vestníku č. 67 z 27. novembra 1855 je stručný oznam: „V obvode košického poštového riaditeľstva bol poštmajstrom v Michalovciach menovaný Franz Oswald a poštovým expedientom v Poprade Dávid Husz.“

Pri osobe Dávida Husza sa musíme pristaviť trochu viac. V histórii Popradu je to asi najvýznamnejšia osobnosť. Dávid Husz sa narodil 28. novembra 1813 v Poprade. Študoval najskôr v rodnom Poprade a neskôr v Kežmarku a Miškolci. V rokoch 1833 až 1849 pracoval u veľkostatkára Titusa von Berzeviczy vo Veľkej Lomnici. 13. januára 1840 sa oženil so Zuzanou Julianou Brendlovou, s ktorou mal šesť detí, avšak všetky mu zomreli ešte v detskom veku. Už v roku 1850 podnikal Husz v povozníctve. Dávid Husz sa neskôr stal mestským notárom, členom mestskej rady a starostom. V roku 1855 k týmto aktivitám pribudla aj funkcia nájomcu pošty v Poprade. Dávid Husz v rokoch 1858 až 1859 zainvestoval do popradskeho pivovaru. V roku 1868 začal na okraji Popradu budovať turistický komplex, neskôr známy ako Husz park. Dávidovi Huszovi sa pripisuje zásluha za zmenu trasovania Košicko-bohumínskej železnice cez Poprad. Podľa pôvodných plánov mala železnica ísť údolím Váhu a Hornádu. Neskôr sa jej trasovanie zmenilo a železnica mala pri Spišskej Teplici odbočiť južnejšie a Poprad mala opäť obchádzať. Až po zásahu Dávida Husza sa zmenilo trasovanie novej železnice a tá viedla priamo cez Poprad. Dôsledkom toho je aj známe „esičko“, ktoré vytvára železnica pred Gánovcami. O tom, že to bolo kľúčové rozhodnutie pre budúci vývoj Popradu dnes už asi nikto nepochybuje. Železnica v minulosti prinášala rozvoj a prosperitu. Poprad tak vďaka Dávisovi Huszovi získal obrovskú konkurenčnú výhodu, oproti iným mestám v regióne, čo v nasledujúcich desaťročiach aj využil.

Husz nebol činný len ako podnikateľ či verejný činiteľ. Spolu s manželkou založil a financoval prvý sirotinec pre opustené deti v meste. V roku 1873 sa stal zakladajúcim členom Uhorského karpatského spolku, prvého turistického spolku v Uhorsku. Poprad mu vďačí aj za múzeum, na ktorého výstavbu daroval pozemok i značnú sumu peňazí. Po dokončení budovy múzea v roku 1886 sa Husz zaviazal ročne prispievať na jeho chod. Za zásluhy o turistiku, kúpeľníctvo, cirkev a školstvo mu panovník František Jozef udelil Zlatý kríž za zásluhy s korunou. Dávid Husz zomrel v Poprade 21. januára 1889. Už za jeho života ho obyvatelia Popradu z vďačnosti volali „Otec Husz“. (Podľa Kollárová, Zuzana: Dávid Husz – otec mesta Poprad)

Základný obraz o Poprade v čase pôsobenia Dávida Husza si môžeme urobiť z prvého moderného sčítania obyvateľov v Uhorsku v roku 1869, ako i katastrálnej mapy z toho istého roku, ktoré sú uložené v popradskej pobočke Štátneho archívu v Levoči. V tom roku mal Poprad 141 domov a 1061 obyvateľov. Praktický celý mesto tvorila hlavná ulica – námestie šošovkovitého tvaru v smere západ-východ, z ktorej vychádzali tri ulice: Cintorínska na južnú stranu a Školská a Mlynská ulica na sever. V západnej časti mesta bol situovaný mlyn, novobudovaný Husz park a pivovar. V severnej časti mesta, medzi severným radom domov na hlavnej ulici a riekou Poprad bola papierenň. Dávid

Husz býval na námestí v dome č. 51. V sčítacom hárku sa nachádza aj informácia o tom, že v Huszovom dome slúžila jedna miestnosť ako pošta. Je to vôbec prvá zmienka o umiestnení pošty v Poprade. Objekt v minulosti stál na južnej strane námestia, tzv. „zimušná strana“, približne nad objektom reduty.

V roku 1868 patrilo Poprad stále k „jednoduchým“ poštovým úradom. Poštmajstrom tu bol Dávid Husz. V rovnakej kategórii boli na Spiši aj poštové úrady Spišská Stará Ves (Apler Theodor), Spišská Belá (Schütz Joh. Julius), Gelnica (Faller Alexander), Spišská Nová Ves (Litschner Robert), Krompachy (Gabos Julius), Nálepkovo (Sóos Andreas) a Spišské Vlchy (Alth Joseph). K poštovým úradom spojeným s poštovou stanicou patrili na Spiši pošty Hôrka (Bencsik Apollonia), Kežmarok (Walicki Paul), Spišské Podhradie (Fest Friedrich), Levoča (Gunka Johann), Stará Lubovňa (Scholtz Carl), Lučivná (Szakmáry v. Várady Donat), Podolínec (Klein Joseph) a Smolník (Preis Carl). (Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1868., Viedeň, 1868, s.578-579) V 70-tych rokoch dostáva popradská pošta novú okrúhlu pečiatku s „pomaďarčeným“ názvom POPRÁD. V kruhopise pečiatky je uvedené „POPRÁD/SZEPES M.“, čo znamená Poprad/Spišská župa.

Rok 1871 znamená pre Poprad veľkú zmenu. 8. decembra 1871 prichádza po novopostavenej Košicko-bohumínskej železnici od Žiliny do Popradu prvý vlak. O pár dní neskôr už premávajú vlaky až do Spišskej Novej Vsi. Až v marci 1872 dochádza k otvoreniu celého úseku železnice. Stanica Poprád-Felka, aký bol úradný názov stanice v Poprade, bola jednou zo zastávok rýchlikov. Železnicu prakticky od jej vzniku využívala na dopravu zásielok aj pošta. Dovtedajšiu dopravu pošty povozmi na poštovej trase medzi Žilinou a Košicami nahradila železnica. Dokladom o tom je aj list z odoslaný 16. marca 1877 z Prešova, ktorý k adresátovi v Kišovciach (dnes časť obce Hôrka) dorazil 19. marca 1877. Kým pred postavením železnice by bola cesta listu „jednoduchá“ na poštovej linke z Prešova a cez Bertotovce, Korytné a Levoču by sa dostala do Hôrky, na liste sú poštové pečiatky dokumentujúce jej trasu z Prešova cez Košice, Poprad a Hôrku až k adresátovi do Kišoviec. Jediné vysvetlenie takejto cesty je, že na dopravu listu bola použitá železnica, keď list odoslaný z Prešova najskôr opečiatkovala pošta v Košiciach, následne pošta v Poprade a až tak pošta v Hôrke, odkiaľ sa list dostal až k adresátovi, richtárovi Kišoviec. V 70-tych rokoch dostáva popradská pošta nový typ pečiatky (E.452).

Krátko po otvorení železnice, v roku 1873, sa novým poštmajstrom v Poprade stáva Alojz Kurzweil. Pravdepodobne dochádza aj k zmene umiestnenia pošty. Rodina Kurzweilovcov bývala na námestí v dome č. 39. Táto budova dodnes stojí, ide o dom na Námestí sv. Egídia 47/64. Objekt sa podarilo lokalizovať na základe reprodukcie mapy uverejnenej v knižke Mikuláša Argalácsa Prechádzky starým Popradom II. (Porov. Vigyazó, János - Hefty, Gyula Andor: A MagasTátra. I. kötet. „TuristaságééAlpinizmus“ kiadása, Budapest, 1914, s. 330). V roku 1882 začína popradská pošta používať novú pečiatku (E.441 s priemerom 23 mm). Počas jeho pôsobenia dochádza k poštátňeniu pošty v Poprade. Noviny Karpathen Post vychádzajúce v Kežmarku zo 14. augusta 1884 uverejnili krátky oznam: „Nový štátny poštový úrad. 8. augusta bol v Poprade zriadený štátny poštový úrad, kde sa môžu posilať poštové prevody do 1000 fl.“ Od tohto roku používa pošta v Poprade ďalšiu novú pečiatku (E.441 s priemerom 25 mm).

Potvrzuje to aj štatistická ročenka „Hof- und Staats- Handbuch der Österreichisch-Ungarischen Monarchie“ für 1885“, Wien, s.645. Popradský poštový úrad je spolu s poštami v Spišskej Novej Vsi, Levoči a Kežmarku na Spiši zaradený do kategórie štátnych kráľovských poštových úradov. Poštmajstrom bol v tom roku v Poprade Emerich Body. O rok neskôr ním bol Joseph Szakszon. V rokoch 1887 až 1889 ním bol Adalbert Madách. Počas jeho pôsobenia dostáva pošta novú pečiatku (E.441 s priemerom 23,75 mm) a v rokoch 1890 až 1892 Michael Dobsa. V tom roku zrejme dochádza k „degradácii“ popradského poštového úradu, keďže v nasledujúcich ročníkoch štatistickej ročenky je Poprad uvádzaný už len medzi ostatnými poštovými a telegrafnými úradmi. Poštmajstrom je zrejme opäť Alojz Kurzweil, ktorý umiera v Poprade 5. novembra 1895. V popradskej rímskokatolíckej matrike zomrelých je v tento deň záznam o úmrtí osoby Aloysius Kurzweil, ktorý zomrel vo veku 58 rokov, 4 mesiace a 21 dní. Pri jeho mene je tiež poznámka „reg. hung. postae magister“, ako aj adresa: Poprad 39. Pravdepodobne krátko po jeho smrti sa novým popradským poštmajstrom stáva jeho syn Karol Kurzweil, ktorý vedie popradskú poštu ešte aj v roku 1917. (Karpathen Post, 26. apríl 1917)

Rastislav Ovšonka

Odkrývanie dejín pošty v Poprade je stále len na začiatku. Chýbajúca systematická práca v tejto oblasti je asi najhlavnejšou príčinou doteraz komplexne nespracovanej histórii poštovníctva nielen v historickom Poprade, ale i v súčasných hraniciach mesta. Za pomoc a spoluprácu pri odkrývaní histórie popradských pôšt chcem poďakovať predovšetkým Jánovi Denkovi a Jánovi Švikruhovi.

Dni filatelie Slovenska v štatistike

Od roku 1984 sa nepretržite každý rok konajú dni filatelie. Bytčianski filatelisti vlni pripravili už 30. ročník tohto podujatia. V Poprade začíname štvrtú desiatku tohto podujatia. V priebehu doterajších 30. ročníkov sa v rámci Dní filatelie Slovenska uskutočnilo množstvo spoločenských a kultúrnych akcií, ktoré pomohli zviditeľniť filateliu vo verejnosti. Filatelistom pripravili hodnotné prednášky, ale aj kultúrne, spoločenské a priateľské akcie. Každý ročník mal svoje špecifiká. Organizačné výbory vydali pri príležitosti podujatia rôzne propagačné a filatelistické materiály, bulletiny, katalógy, zborníky prednášok. Nadväzujeme na tradíciu a v stručnom prehľade približujeme jednotlivé ročníky.

I.	1984	Martin	9.6.	JUDr. Otto Gáťa	-V--
II.	1985	Kremnica	18.5.	JUDr. Otto Gáťa	-V--
III.	1986	Prievidza	11-12.10.	MUDr. Anton Chrenko	PV--
IV.	1987	Považská Bystrica	6.-7.6.	Ján Toderiška	PVK-
V.	1988	Detva	28.-29.5.	Michal Čaban	PV--
VI.	1989	Dolný Kubín	21.-22.10.	Mgr. Jozef Tisoň	PV--
VII.	1990	Rimavská Sobota	8.-9.9.	Jozef Mag	-V--
VIII.	1991	Ružomberok	21.-22.9.	Lubomír Adamčiak	PV--
IX.	1992	Martin	8.-9.8.	Milan Móric	-V--
X.	1993	Ružomberok	18.-19.9.	Lubomír Adamčiak	PV--
XI.	1994	Brezno	16.-17.7.	Vladimír Čížik	PV--
XII.	1995	Bytča	12.-13.8.	Stanislav Helmeš	PVK-
XIII.	1996	Žilina	14.-15.9.	Ing. Jozef Vangel, CSc.	PVK-
XIV.	1997	Trenčín	13.-14.9.	Ing. Milan Kulich	PVK-
XV.	1998	Martin	20.-21.6.	Ing. Dušan Machník	PVK-
XVI.	1999	Považská Bystrica	28.-29.8.	Milan Peterka	PVK-
XVII.	2000	Nitrianske Pravno	26.-27.8.	Jozef Solava	PVK-
XVIII.	2001	Žilina	7.-8.7.	JUDr. Táňa Rapčanová	PVKZ
XIX.	2002	Bytča	22.-23.6.	Ing. Dušan Urban	PVK-
XX.	2003	Košice	10.-11.5.	Prof. MVDr. Imrich Maraček, DrSc.	PVKZ
XXI.	2004	Bratislava	23.-24.10.	Doc. Ing. Jozef Tekel, DrSc.	P-KZ
XXII.	2005	Trnava	22.10.	Mgr. Ján Mička	PVK-
XXIII.	2006	Teplička n. Váhom	7.10.	Mgr. Ján Vallo	PVKZ
XXIV.	2007	Bytča	1.-2.9.	Ing. Ján Haščák	PVKZ
XXV.	2008	Banská Bystrica	18.-19.10.	PhDr. Štefan Kollár, PhD	PVKZ
XXVI.	2009	Nitra	15.-17.5.	PaedDr. Jozef Gál	PVK-
XXVII.	2010	Ružomberok	24.-26.9.	Mgr. Viliam Weiss	PVK-
XXVIII.	2011	Piešťany	3.-4.9.	Milan Vančo	PVK-
XXIX.	2012	Nitra	1.-2.9.	Miroslav Ňaršík	P-K-
XXX.	2013	Bytča	14.-15.9.	Stanislav Helmeš	PVKZ
XXXI.	2014	Poprad	20.-21.9.	Rastislav Ovsónka	PV-Z

Vysvetlivky: Ročník DFS, rok konania, miesto konania, dni (deň) a mesiac konania, predseda organizačného výboru, P – používanie príležitostnej pečiatky, V – filatelistická výstava (výstavka), K – vydanie katalógu, Z – vydanie zborníka

Poznámky:

Vydal: Organizačný výbor XXXI. Dni filatelie Slovenska v Poprade

Zostavovateľ: Rastislav Ovšonka

Návrh a grafické spracovanie: REPROGRAPH studio s.r.o., Levočská 211/2, Poprad

Tlač: Tlačiareň Kežmarok GG s.r.o., Priekopa 21, Kežmarok

Náklad: 100 kusov

PODJIATIE PODPORILO:

MINISTERSTVO DOPRAVY, VÝSTAVBY
A REGIONÁLNEHO ROZVOJA
SLOVENSKEJ REPUBLIKY